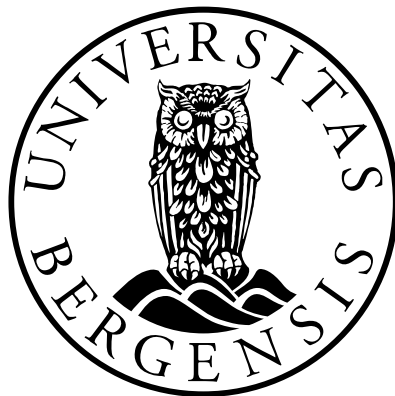

Mistenkte og forsvarers rett til innsyn på etterforskningsstadiet

Kandidatnummer: 255

Antall ord: 14994

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

01.06.2015

Innholdsfortegnelse

1. Problemstilling og introduksjon	5
2. Aktualitet.....	5
3. Fremstillingen videre og rettskildemessige vurderinger	5
4. De aktuelle hensyn.....	7
4.1 Problemstilling og oversikt.....	7
4.2 Hensynet til at prosessen skal være rettferdig og tillitvekkende.....	8
4.3 Hensynet til materiell sannhet	9
4.4. Hensynet til mistenktes rettssikkerhet.....	9
4.4.1 Kontradiksjonsprinsippet	9
4.4.2 Partslikhetsprinsippet	10
4.5 Hensynet til varetakelse av sikkerhet og integritet for personer og institusjoner	11
4.6 Hensynet til varetakelse av borgernes tillit til institusjoner og til prosessen.....	12
4.7 Hensynet til etterforskningseffektivitet og kostnadseffektivitet	13
4.8 Ressurs- og prioriteringshensyn.....	14
5. Hovedregelen: Innsyn etter strpl. § 242.....	14
5.1. Problemstilling og oversikt.....	14
5.2 Lovens hovedregel	15
5.2.1 Hovedregelens ordlyd	15
5.2.2 Hva er en «begjæring»?.....	15
5.2.3 Hvem er «mistenkt»?	16
5.2.4 Hvem er «forsvarer»?.....	18
5.2.5 Hva er «sakens dokumenter»?.....	19
5.2.6 Hva omfattes av innsynsretten på etterforskningsstadiet?.....	20
5.2.7 Hvordan skal innsynsretten gjennomføres?.....	25
5.2.8 Oppsummering	26
6. Unntakene fra hovedregelen om innsyn: §§ 242 og 242 a	27
6.1 Problemstilling og oversikt.....	27
6.2 Nektelsesbestemmelsen § 242 a	28
6.2.1 Hva er bakgrunnen for bestemmelsen?	28
6.2.2 Bestemmelsens ordlyd og struktur	30
6.2.3 Hva kan unntas fra innsyn etter § 242 a?	31

6.2.4	Hvem kan nektes innsyn i opplysninger i medhold av § 242 a?.....	33
6.2.5	Hvilken rekkevidde har § 242 a?.....	33
6.3	De generelle og kumulative vilkårene i § 242 a første ledd andre punktum	35
6.3.1	Forholdsmessighetskrav for unntak.....	35
6.3.2	Vesentlighetsterskel for opplysningene.....	36
6.4	Unntak av hensyn til varetakelse av sikkerhet og integritet for personer og institusjoner	39
6.4.1	Fare for represalier	39
6.4.2	Fare for alvorlige represalier	40
6.4.3	Anonym vitneførsel.....	41
6.4.4	Kildevern.....	43
6.4.5	Dokumenter som bør holdes hemmelige.....	44
6.4.6	Innstilling av strafforfølgingen.....	46
6.5	Unntak av hensyn til varetakelse av borgernes tillit til institusjoner og til prosessen.....	47
6.5.1	Behovet for en upåvirket etterforskning.....	47
6.6	Unntak av hensyn til etterforskningseffektivitet og kostnadseffektivitet	49
6.6.1	Varetakelse av etterforskningen av andre saker	49
6.6.2	Gjenbruk av ressurspersoner som deltar skjult i etterforskning	50
6.6.3	Politiets metodebruk for å forebygge og etterforske forbrytelser.....	51
6.6.4	Politiets samarbeid med utenlandske myndigheter	52
6.7	Unntak av hensyn til ressurs- og prioriteringshensyn	53
6.7.1	Midlertidig avslag om innsyn.....	53
6.8	Avsluttende bemerkninger.....	55
6.8.1	Kodifisering av unntak for interne dokumenter?.....	55
6.8.2	Kodifisering av midlertidige unntak av ressurs- og prioritets-hensyn?	56
7.	Vekselvirkningen mellom lovgiver og Høyesterett.....	57
8.	Litteraturliste	58
8.1	Bøker, artikler m.m.	58
8.2	Offentlige dokumenter	59
8.3	Rettsavgjørelser	63

1. Problemstilling og introduksjon

Den overordnede problemstillingen er hvilken rett mistenkte og forsvarer har til innsyn i sakens dokumenter på etterforskningsstadiet, jf. lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven – strpl.) § 242.

Hovedregelen er at «[m]istenkte» og «hans forsvarer» på begjæring har rett til innsyn i «sakens dokumenter», jf. § 242 første ledd første punktum. Fra hovedregelen er det en rekke unntak, i og med at innsyn skal gis «såfremt det kan skje uten skade eller fare for etterforskningens øyemed eller for tredjemann», jf. § 242 første ledd første punktum. Ytterligere unntak fra hovedregelen fremgår av §§ 242 og 242 a.

2. Aktualitet

Problemstillingen er aktuell fordi det i lengre tid har vært strid om innsynsretten. Både rettspraksis og lovgiver har til dels åpnet opp og strammet inn igjen de senere tiårene, og det har vært en betydelig utvikling når det gjelder mistenkte og forsvarers rett til innsyn. En klargjøring av og en vurdering av den rettslige situasjonen er derfor av interesse.

3. Fremstillingen videre og rettskildemessige vurderinger

Alle rettsregler er gitt fordi de skal vareta visse hensyn, og det er derfor naturlig å starte fremstillingen med å redegjøre for de hensyn som gjør seg gjeldende når det gjelder mistenkte og forsvarers rett til innsyn i sakens dokumenter på etterforskningsstadiet. Disse hensyn redegjør jeg for nedenfor i punkt 4.

Påtalemyndigheten kan på nærmere vilkår og på ulike trinn av straffeforfølgningen nekte innsyn i sakens dokumenter. Hvilke bestemmelser som er relevante avhenger av fasen straffesaken er i, og unntakene beror på det konkrete saksforhold.

Utgangspunktet for mistenkte og forsvarers rett til innsyn på etterforskningsstadiet er reglene i straffeprosessloven §§ 242 og 242 a. Disse bestemmelsene må tolkes i lys av Norges folkerettslige forpliktelser, jf. lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven – mnskrl.) § 3, jf. § 2. Reglene i Europarådets konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter 4. november 1950 (Den europeiske menneskerettskonvensjonen – EMK) og krav oppstilt i EMK-praksis har forrang i konkurranse med alminnelige nasjonale lovbestemmelser, også for straffeprosesslovens vedkommende, jf. strpl. § 4, jf. mnskrl. §§ 3 og 2. Tilsvarende gjelder for de øvrige folkerettslige forpliktelser Norge har. I avhandlingen forutsettes det at EMK er den del av folkeretten som gir videst rett til innsyn på etterforskningsstadiet, slik det også er forutsatt i Ot.prp. nr. 24 (2002-2003). De aktuelle norske lovregler tolkes derfor utelukkende i lys av EMK og EMK-praksis.

Avhandlingen drøfter kun innsynsretten til mistenkte og forsvarer i saken. Forsvareren må anses som en forlengelse av mistenkte med hensyn til varetakelse av hans interesser. Avgrensningen mot øvrige innsynsberettigede er gjort fordi særlige rettssikkerhetshensyn gjør seg gjeldende for den straffeforfølgningen retter seg mot.

Avgrensningen mot påtalestadiet, domsstadiet og fullbyrdelsesstadiet skyldes at den klare hovedregel er at innsynsretten for mistenkte og forsvarer skal gjelde fullt ut etter at tiltale er tatt ut, jf. strpl. § 264. Det er likevel unntak også for denne delen av rettergangen, jf. §§ 264 og 242 a. Det er imidlertid særskilte hensyn som begrunner unntak fra innsynsretten mens etterforskning pågår. Hensynene som aktualiserer seg for dokumentinnsyn på etterforskningsstadiet, behandles i punkt 4 nedenfor. Avhandlingen avgrenses mot straffeprosesslovens regler om taushetsplikt.

Straffeprosesslovens hovedregel om mistenkte og forsvarers rett til dokumentinnsyn på

etterforskningsstadiet (§ 242 første ledd første punktum) behandles i punkt 5. Unntakene fra hovedregelen (§§ 242 og 242 a) behandles i punkt 6.

Avhandlingen kaster lys over samspillet mellom Høyesterett og lovgiver når det gjelder utviklingen av mistenkes og forsvarers rett til innsyn på etterforskningsstadiet.

Avslutningsvis gis det i punkt 7 en oversikt over de lange linjene som kan utbroderes av senere rettsutvikling.

4. De aktuelle hensyn

4.1 Problemstilling og oversikt

Konkrete rettsregler bygger alltid på at de skal vareta visse hensyn. Problemstillingen her i punkt 4 er hvilke hensyn som gjør seg gjeldende ved vurderingen av om mistenkte og forsvarer skal ha rett til innsyn i sakens dokumenter på etterforskningsstadiet.

Det kan hevdes at det overordnede hensyn er at straffeprosessen skal være rettferdig, noe som er kommet til uttrykk i Grunnloven § 95 som sier at rettergangen skal være «rettferdig», og EMK artikkel 6 nr. 1 som sier at mistenkte har rett på en «fair trial».¹ En nødvendig del av en rettferdig prosess er at prosessen både er, og fremstår som, tillitvekkende. Om man ikke kan feste lit til at prosessen er rettferdig, vil den heller ikke oppleves slik. Hensynet til at prosessen skal være rettferdig og tillitvekkende behandles i punkt 4.2.

Det overordnede kravet til at prosessen skal være tillitvekkende og rettferdig består av en rekke underordnede hensyn som innbyrdes kan ha ulik aktualitet og gjennomslagskraft. Dette omfatter hensynet til materiell sannhet (punkt 4.3), hensynet til mistenktes rettssikkerhet (punkt 4.4), hensynet til varetakelse av sikkerhet og integritet for personer

¹ Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov.

og institusjoner (punkt 4.5), hensynet til varetakelse av borgernes tillit til institusjoner og til prosessen (punkt 4.6), hensynet til etterforskningseffektivitet og kostnadseffektivitet (punkt 4.7), samt ressurs- og prioriteringshensyn (punkt 4.8). Hvordan de ulike hensyn grupperes er en smakssak, det sentrale er verdiene de varetar.

4.2 Hensynet til at prosessen skal være rettferdig og tillitvekkende

Grunnloven § 95 forlanger at prosessen skal være «rettferdig». Et tilsvarende krav oppstilles på semikonstitusjonelt nivå ved EMK artikkel 6 nr. 1 som stadfester retten til en «fair trial». Sistnevnte bestemmelse sier videre at enhver har rett til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en upartisk og uavhengig domstol opprettet ved lov. Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) sin uttalelse i *Şahiner v. Turkey* (avsnitt 44) omhandler viktigheten av tillit til en uavhengig domstol: «(...) appearances may be of some importance. What is at stake is the confidence which the courts in a democratic society must inspire in the public and above all, (...) in the accused».

Tilsvarende vil hensynet til en tillitvekkende straffeprosess gjelde for hele strafforfølgningen, ikke bare for domstolene, selv om dette er av særlig viktighet. Grunnet anklageprinsippet, som skyldes at påtalemyndigheten og politiet er adskilt fra rettsapparatet, er allmennhetens tillit til disse institusjoner viktig for at strafferettssystemet skal fungere som ønsket.

Avhandlingen tar utgangspunkt i at hensynet til at prosessen skal være rettferdig og tillitvekkende er straffeprosessens overordnede formål. Dette er det høyeste abstraksjonsnivået i prosessen, hvilket innebærer at det består av flere underordnede hensyn. Den konkrete avveiningen av de aktuelle hensyn er det som resultatmessig leder til en rettferdig og tillitvekkende rettergang. Prosessreglene må være i overensstemmelse med ovennevnte trinnhøyere regler, jf. *lex superior*-prinsippet om reglers forrang.

4.3 Hensynet til materiell sannhet

For at prosessen skal være rettferdig og vekke tillit er det av grunnleggende viktighet at avgjørelser i saker om straff er materielt riktige.² Å unngå feilaktige domfellelser så langt det lar seg gjøre er et selvsagt utgangspunkt i en demokratisk rettsstat. Hensynet til materiell sannhet taler for at saken opplyses best mulig, noe som tilsier at mistenkte og forsvarers rett til innsyn er så vidtrekkende som mulig. Full innsynsrett medfører at uriktigheter eller manglende opplysninger kan korrigeres eller tilføyes.

Den materielle sannhets prinsipp kommer til uttrykk i enkeltbestemmelser, blant annet i § 294 som angir at retten på eget initiativ skal «våke over at saken blir fullstendig opplyst». Utover innslag i enkeltregler, eksempelvis § 226 tredje ledd som sier at etterforskningen skal «søke å klarlegge både det som taler mot ... [og] til fordel for [mistenkte]», har hensynet et generelt nedslagsfelt. Slik bidrar prinsippet til å skape en tillitvekkende straffeprosess. At prosessen tjener som verktøy for å finne den materielle sannhet bidrar til å gjøre rettergangen rettferdig. Prinsippet gjelder i straffeprosessen frem til bevisførselen er avsluttet, og har derfor ikke bare anvendelse for hele etterforskningen, men også for de etterfølgende ledd i prosessen.

4.4. Hensynet til mistenktes rettssikkerhet

4.4.1 Kontradiksjonsprinsippet

En sentral del av rettssikkerhet er å kunne prøve sin sak i henhold til forhåndsbestemte regler, jf. kravene oppstilt i EMK artikkel 6. I straffesaker innebærer kontradiksjonsprinsippet at mistenkte og forsvarer må gis anledning til å få kunnskap om og kommentere anklager og anførte bevis.³ Prinsippet kan utledes på konstitusjonelt og

² Se for eksempel Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) s. 66.

³ Rowe and Davis v. the United Kingdom (avsnitt 60).

semikonstitusjonelt lovnivå.⁴ Retten til kontradiksjon skal være «effektiv», jf. Rt. 2005 s. 1698.

Kontradiksjonsprinsippet gjennomsyrrer straffeprosessen, og er på et høyt abstraksjonsnivå. Prinsippet er med på å sikre at straffeprosessen på alle stadier skal være tillitvekkende. Selv om kontradiksjonsprinsippet som sådan er ulovfestet, kommer det til uttrykk i enkeltregler.⁵ Eksempelvis skal siktede etter § 92 gis anledning til å «gjendrive de grunner som mistanker beror på, og anføre de omstendigheter som taler til fordel for ham». Etter EMK artikkel 6 nr. 3 b skal siktede få «adequate time and facilities for the preparation of his defence», noe som skal sikre reell, og ikke illusorisk, kontradiksjon. Ved vurderingen av om konvensjonsrettighetene er krenket, vurderes artikkel 6 nr. 3 sammen med nr. 1 under kravet om «a fair trial».⁶

4.4.2 Partslikhetsprinsippet

Rettergangen skal som nevnt være «rettferdig», jf. Grunnloven § 95. I dette er det innfortolket et krav om like forutsetninger for partene under hovedforhandlingen.⁷ Et tilsvarende prinsipp om likestilling under rettergangen har EMD innfortolket i EMK artikkel 6 nr. 1 som angir retten til en «fair trial». Etter EMK-praksis skal partene skal ha «equality of arms», et prinsipp som er «inherent in the concept of a fair trial».⁸ Dette innebærer at mistenkte «must be afforded a reasonable opportunity to present his case under conditions that do not place him at a substantial disadvantage vis-à-vis his opponent».⁹ Overtramp av prinsippet, for eksempel om mistenkte og forsvarer bare gis begrenset anledning til å sette seg inn i saksdokumenter eller andre dokumenter av hensyn til offentlige interesser krenker kravet om en «fair trial» etter

⁴ Jf. Grl. § 95, EMK Art. 5 nr. 2 og nr. 4, samt Art. 6 nr. 1 og nr. 3, jf. strpl. § 4, jf. mnskrl. §§ 3 og 2.

⁵ Slettan/Øie 2001 s. 324.

⁶ Gäfgen v. Germany (avsnitt 169).

⁷ Kvam - ABC i alminnelig strafferett s. 226-227 med videre henvisninger.

⁸ Se Delcourt v. Belgium (avsnitt 28), Engel and Others v. the Netherlands (avsnitt 91) og

Bönisch v. Austria (avsnitt 32).

⁹ Klimentyev v. Russia (avsnitt 95).

EMK artikkel 6 nr. 1.¹⁰

Partslighet kan sies å være uløselig knyttet til kontradiksjonsprinsippet, og innebærer at påtalemyndigheten og tiltalte skal ha noenlunde tilsvarende muligheter til å underbygge sin sak for retten. For tilfeller hvor politiet har utøvd kommunikasjonskontroll overfor en *tiltalt*, tilsier prinsippet at tiltalte og hans forsvarer må få rett til innsyn ikke bare i det materiale som påtalemyndigheten påberoper, men også i det øvrige materialet som er fremkommet, jf. Rt. 2005 s. 1137 (avsnitt 46).

Som følge av at prinsippet har blitt vektlagt i EMK-praksis, har det oppnådd en sterk stilling over de senere tiår, og Høyesterett har da også tilpasset rettsutviklingen i tråd med folkeretten.¹¹

4.5 Hensynet til varetakelse av sikkerhet og integritet for personer og institusjoner

Straffeprosessen skal ikke bare ta hensyn til mistenkte. Hensynet til tredjepersoner tilsier at mistenktes rett til innsyn bør kunne begrenses. Slikt behov kan oppstå når sikkerheten til vitner, informanter eller andre står på spill. Mistenktes prosessuelle rettigheter vil sjelden trumfe hensynet til varetakelse av andre borgeres sikkerhet.

Hensynet til beskyttelse av vitner og informanter tilsier at det må være adgang til å unnta informasjon fra mistenkte og forsvarers innsyn, når innsyn kan medføre fare for represalier mot nevnte rettsaktører. Annerledes vil det være fritt leide for kriminelle som er villige til å bruke trusler og vold for å verne om sin kriminelle aktivitet. Hensynet underbygger således en effektiv kriminalitetsbekjempelse.

¹⁰ I *Matyjek v. Poland* kom EMD etter en helhetlig vurdering til at EMK artikkel 6 nr. 1 og nr. 3 samlet var krenket.

¹¹ Kvam - ABC i alminnelig strafferett s. 227.

I tilfeller hvor politiet har brukt kommunikasjonskontroll går dette på bekostning av den eller de overvåkedes personvern.¹² Materiale fra kommunikasjonskontroll vil i de fleste tilfeller omfatte avlytting av flere personer enn tiltalte alene. Hensynet til personvernet til den som har blitt påvirket av politiovervåkning tilsier at mistenktes dokumentinnsyn bør begrenses til det som er strengt nødvendig for hans sak.

Også hensynet til rikets sikkerhet og rikets forhold til fremmede land vil kunne fortrenge mistenktes prosessuelle rettigheter. Disse hensyn kan naturlig anses som en forlengelse av beskyttelse av tredjemenn, men på en større skala.

4.6 Hensynet til varetakelse av borgernes tillit til institusjoner og til prosessen

For å legge til rette for en tillitvekkende prosess, er det behov for stor grad av offentlighet i rettspleien. Dette kan tilsi at forsvarers rett til innsyn bør være så vid som mulig. I saker hvor det foreligger sannsynlighet for bevisforspillelse, vil det derimot ikke være tillitvekkende om politiet gir innsyn når innsyn kan redusere evnen til effektiv kriminalitetsbekjempelse. Hensynet kan således trekke i ulik retning for begge parter.

Politi og påtalemyndighet har plikt til å ta i betraktning og sikre bevis som taler for og i mot mistenktes skyld, jf. strpl. § 226 tredje ledd. Dette er en lovfesting av objektivitetsprinsippet, et prinsipp som uttrykker at siktede ikke skal fremstilles verre eller bedre enn han er, men på en upartisk måte. For å sikre at denne plikten opprettholdes, tilsier hensynet til kontroll av politi og påtalemyndighet at mistenkte gis fullt innsyn i saksdokumentene.

Objektivitetsprinsippet har etter sin natur størst betydning under etterforskningsstadiet.

¹² Med kommunikasjonskontroll siktes det til alle former for personverninnngripende, skjulte etterforskningsmetoder. Reglene for anvendelse av kommunikasjonskontroll fremgår av straffeprosessloven kapitler 16a-16c.

For påtalemyndighetens tjenestemenn er prinsippet ytterligere kodifisert ved at de «skal opptre objektivt i hele sin virksomhet, herunder på etterforskningsstadiet», jf. strpl. § 55 fjerde ledd. Prinsippet har sentral betydning for bevistolkningen, og innebærer at politiet nedtegner tolkningsresultatene slik at disse inngår i saksdokumentene.¹³

4.7 Hensynet til etterforskningseffektivitet og kostnadseffektivitet

En viktig begrunnelse for at opplysninger i dokumenter skal kunne unntas fra innsyn er behovet politi og påtalemyndighet har for å skjerme intern kommunikasjon, etterforskningsmetoder eller drive kildebeskyttelse for å oppnå effektiv kriminalitetsbekjempelse. «Kriminalitetsbekjempelse er ... den virksomhet som drives for å hindre at samfunnet og borgerne utsettes for kriminelle handlinger», jf. NOU 2009: 15 punkt 8.1. Det kan altså være tale om aktiv og preventiv bekjempelse.

Staten har en positiv plikt til å beskytte sine borgere mot alle former for trusler, og skal sørge for en polititjeneste som tilfredsstillende samfunnets behov, jf. lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven) § 1 første ledd første punktum. Ethvert individs «right to life shall be protected by law», noe som innebærer et krav til kriminalisering av visse handlinger, jf. EMK artikkel 2 nr. 1.¹⁴

Etterforskningen er mer sårbar i form av påvirkning av vitner eller øvrige bevis dess tidligere i etterforskningsarbeidet politiet er. Etter den innledende etterforskningsfasen vil dette hensynet svekke seg, og mistenktes rett til innsyn vil stå sterkere dess lenger etterforskningen pågår, jf. Rt. 2008 s. 378 (avsnitt 42). Dette er igjen med på å sikre at politiet må jobbe effektivt for å klarlegge tiltalespørsmålet, samt at mistenkte ikke har status som mistenkt unødige lenge.

¹³ NOU 2007: 7 punkt 4.2.

¹⁴ Osman v. the United Kingdom (avsnitt 115): Staten må «take appropriate steps to safeguard the lives of those within its jurisdiction». Se også Gorovenky and Bugara v. Ukraine (avsnitt 32).

4.8 Ressurs- og prioriteringshensyn

Det er en kjensgjerning at ressurser vil sette begrensninger på hva som er praktisk gjennomførbart. For politiets vedkommende vil dette blant annet kunne spille en rolle for behandlingen av begjæringer om innsyn i saksdokumenter. Eksempelvis kan prioriteringshensyn tilsi at den pågående etterforskningen eller andre presserende arbeidsoppgaver må gis forrang over saksbehandling knyttet til innsynsbegjæring, noe som kan lede til manglende ressurser til å igangsette sporenstreks behandling av innsynsbegjæringen.

5. Hovedregelen: Innsyn etter strpl. § 242

5.1. Problemstilling og oversikt

Problemstillingen her i punkt 5 er å redegjøre for lovens hovedregel om innsyn, jf. strpl. § 242 første ledd første punktum. Jeg vil her gjennomgå regelen og drøfte den i lys av de hensyn det er redegjort for i punkt 4.

Fremstillingen begynner med en redegjørelse for lovens hovedregel om at mistenkte og forsvarer har rett til innsyn i sakens dokumenter (punkt 5.2). Her vil lovens vilkår behandles nærmere, herunder hva en «begjæring» er (punkt 5.2.2), hvem som er «mistenkt» (punkt 5.2.3), hvem som er «forsvarer» (5.2.4), hva som inngår i «sakens dokumenter» (punkt 5.2.5), herunder den nærmere rekkevidden av innsynsretten (punkt 5.2.6), samt hvordan innsynsretten gjennomføres (punkt 5.2.7), jf. § 242 første ledd første punktum. Endelig oppsummeres utviklingen i hva som omfattes av innsynsretten (punkt 5.2.8).

5.2 Lovens hovedregel

5.2.1 Hovedregelens ordlyd

Straffeprosessloven § 242 første ledd første punktum lyder: «Mistenkte [og] hans forsvarer ... skal på begjæring gis adgang til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter såfremt det kan skje uten skade eller fare for etterforskingens øyemed eller for tredjemann».

5.2.2 Hva er en «begjæring»?

Krav på innsyn forutsetter at det er fremsatt «begjæring» om innsyn. Det må ha vært fremsatt begjæring om innsyn for at slik rett kan innvilges eller avslås. Avslag på innsynsbegjæring kan overprøves ved rettslig kjennelse, jf. § 242 fjerde ledd. Tilsvarende må gjelde dersom påtalemyndigheten unnlater å foreta seg noe, da begjæringen som utgangspunkt gir et rettskrav. Dette følger av at hovedregelen er innsyn, og at unntak fra dette må særskilt begrunnes.

Loven stiller ingen krav og gir ingen veiledning med hensyn til hvordan en innsynsbegjæring skal utformes eller fremmes. Dette tilsier at det ikke er formkrav, og at en muntlig begjæring må aksepteres på lik linje med en skriftlig. Hensynet til kostnadseffektivitet underbygger en slik forståelse, tilsvarende gjør hensynet til mistenktes rettssikkerhet der tidsaspektet er av særlig viktighet. Av hensyn til notoritet vil det i praksis være mer hensiktsmessig med skriftlighet.

Loven angir ikke til hvem begjæringen skal fremmes. Dette må forstås slik at mistenkte eller forsvareren kan fremme begjæring om innsyn til den som vedkommende forholder seg til i politi eller påtalemyndighet, og at denne personen eventuelt må videreformidle begjæringen.

5.2.3 Hvem er «mistenkt»?

Innsynsretten aktualiseres og kan påberopes når man er mistenkt for et straffbart forhold. Spørsmålet er når noen regnes som «mistenkt» i straffeprosesslovens forstand, jf. § 242 første ledd.

Ordlyden kan forstås som at enhver mistenkt har krav på å få se dokumentene. Det ville derimot ikke være hensiktsmessig å utlevere saksdokumenter til tidligere mistenkte, som er sjekket ut av saken.¹⁵ Mistanken må være *aktuell*, noe som underbygges ved å lese bestemmelsen i sammenheng med § 241 første ledd. Det er da naturlig at det må være tale om en «mistenkt» «som det pågår etterforskning mot», jf. § 242 første ledd, jf. § 241 første ledd.

Straffeprosessloven § 82 angir når den mistenkte får status som *siktet*. Dette skjer «når påtalemyndigheten har erklært ham for siktet eller når forfølgning mot ham er innledet ved retten eller det er besluttet eller foretatt [tvangsmidler] mot ham», jf. § 82 første ledd. Dette gjelder likevel ikke når det er tale om tvangsmidler som det ikke skal gis underretning om eller ved skjult etterforskning, jf. tredje ledd, eller ved innbringelse, jf. andre ledd. Loven gir derimot ingen definisjon på når noen er *mistenkt* i en straffesak. Straffeprosessloven § 241 gir veiledning om at mistenkte er «en det ... pågår etterforskning mot». Det fremgår imidlertid ikke hva vil det si at det «pågår etterforskning mot» en person.

Andenæs/Myhrer skriver at når vedkommende står sentralt i etterforskningen på en slik måte at denne er rettet mot ham, vil det være rimelig å behandle vedkommende som

¹⁵ Se påtaleinstruksen § 17-2 første ledd bokstav a, jf. tredje ledd, vedrørende underretning om innstilt straffefølgning.

mistenkt.¹⁶ Etter denne forståelsen vil en vurdering av hvor formålsrettet etterforskningen er mot vedkommende være avgjørende.

Dette samsvarer med uttalelsene i Riksadvokatens rundskriv av 22. desember 1999 (RA-1993-3), som gir en utfyllende definisjon av etterforskningsbegrepet. Under punkt II fremgår det at dersom siktemålet er «å avklare om et straffbart forhold finner eller har funnet sted, og i tilfelle hvor, når og hvem som er ansvarlig, er virksomheten å anse som etterforskning». Også annen virksomhet omfattes av begrepet, herunder klarlegging av omstendigheter av betydning for påtalespørsmål og rettslig behandling av saken, jf. RA-1993-3.

I tilfeller hvor politiet iverksetter etterforskning på bakgrunn av anmeldelse kan det fremstå naturlig å regne den anmeldte som mistenkt. Dette er imidlertid ikke gitt, og vil bero på om politiets undersøkelser foregår på saks- eller personnivå, jf. RA-1993-3 s. 5-6. Undersøkelser på saksnivå er ikke rettet mot en bestemt person, slik tilfellet er for undersøkelser på personnivå. I tilfeller hvor gjerningspersonen må befinne seg i en avgrenset krets av personer, eksempelvis ved etterforskningskritt rettet mot et kriminelt miljø, bør samtlige betegnes som mistenkte eller vitner inntil kretsen er videre innskrenket.¹⁷ Den eller de som videre etterforskning rettes mot, bør få status som mistenkt.

I sakskomplekset «Ensjødrapet» begjærte A innsyn i en mulig siktelse mot ham. Politiet hadde ikke foretatt seg noe som skulle tilsi at A var mistenkt i saken. Innsynsbejæringen ble fremmet på grunnlag av opplysninger på hjemmesidene til NRK med henvisning til utgivelse av en nylig utgitt kriminalbok og kildeopplysninger i denne, se TOSLO-2014-174588 og LB- 2014-187-287. I kjennelse avsagt 8. mai 2015 (HR-2015-1010-A) kom Høyesteretts flertall (dissens 3-2) til at avslag på bejæring om innsyn i en mulig siktelse må vurderes etter unntaksreglene i § 242. Lagmannsrettens kjennelse om å nekte A innsyn ble derfor opphevet. Det spesielle ved saken er at A ved

¹⁶ Andenæs/Myhrer 2014 s. 62.

¹⁷ RA-1993-3 s. 5-6.

en eventuell konkret behandling av sin innsynsbegjæring vil kunne få kunnskap om en siktelse mot ham før politiet foretar pågrepelse.

En person vil kunne ha behov for å få en formell status i saker og dermed få mulighet til å forsvare seg mot anklager, ved at han får innsyn i dokumenter og kan få offentlig oppnevnt forsvarer. I mangel av en tydelig avklaring i lov og forarbeider fremstår det derfor riktig å vektlegge reelle hensyn ved avgjørelsen av om en person er mistenkt. For dette synet finnes støtte i juridisk litteratur.¹⁸

Når det reises tiltale, og den antatte gjerningspersons status har gått fra (mistenkt til) siktet til tiltalt, er innsynsretten som hovedregel videre enn på forutgående stadier, jf. § 264 første ledd.¹⁹ Dette skyldes at etterforskningen i hovedsak er avsluttet.²⁰ Dersom det «pågår etterforskning mot» mistenkte etter at tiltale er reist, vil siktedes innsynsrett for denne delen av saken stadig begrenses etter reglene i § 242, jf. § 241. Dette standpunktet er tidligere inntatt av Hov.²¹ Hensynet til reglenes formål og sammenheng i loven underbygger etter mitt syn denne forståelsen.

5.2.4 Hvem er «forsvarer»?

Etter strpl. § 94 første ledd har «[s]iktede rett til å la seg bistå av en forsvarer etter eget valg på ethvert trinn av saken». Ordlyden tilsier at det først er adgang til å la seg bistå av forsvarer når man formelt er siktet for et straffbart forhold. Etter forskrift 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen) § 8-1 andre ledd, jf. første ledd, fremgår det imidlertid at retten etter strpl. § 94 første ledd også gjelder for mistenkte. At loven bruker «siktede» og «ethvert trinn av saken» i samme vending gjør regelen uklar. Inkonsekvent begrepsbruk kan sies å være uheldig av hensyn til klare rettsregler og sammenheng i loven.

¹⁸ Andenæs/Myhrer 2014 s. 62.

¹⁹ For mer om statusendringen, se Andenæs/Myhrer 2014 s. 58-61 med henvisninger.

²⁰ Innst. O. nr. 37 (1980-1981) s. 30.

²¹ Hov 1999 s. 79.

Forsvareren kan være privat eller offentlig oppnevnt. Oppnevning av offentlig forsvarer skjer i medhold av reglene i §§ 96-100, jf. § 100 første ledd første punktum, se også §§ 100 a og 102. For tilfeller hvor offentlig forsvarer skal oppnevnes, dekker det offentlige utgiftene. Dersom mistenkte velger å la seg bistå av en privat engasjert forsvarer, skjer det for egen regning.

Det er enkelte forskjeller mellom den private og offentlige forsvarer. Med hensyn til innsynsrett, er det imidlertid forskjell av betydning. Offentlig forsvarer kan «ikke nektes adgang til dokumenter som fremlegges eller har vært fremlagt i rettsmøte», jf. § 242 første ledd tredje punktum. Dermed kan privat forsvarer nektes slikt innsyn. Innsynsretten omfatter derimot ikke dokumenter som legges frem i rettsmøte vedrørende avgjørelse om anonym vitneførsel, jf. § 242 første ledd tredje punktum. Dette gjelder både for privat og offentlig oppnevnt forsvarer.

I tilfeller hvor forsvareren innvilges innsyn utover det mistenkte selv får, pålegges forsvareren taushetsplikt om opplysningene det gis innsyn i, jf. § 242 andre ledd.

5.2.5 Hva er «sakens dokumenter»?

I lovteksten er det begrepet «dokumenter» som benyttes. Straffeprosessloven gir ingen definisjon på hva som er et «dokument» eller hva som inngår i «sakens dokumenter». Dokumentbegrepet er nøytralt. Det er derfor naturlig å legge til grunn at begrepet «dokumenter» også er teknologinøytralt, og omfatter opplysninger i form av lagret informasjon.²² I dagens teknologiske samfunn ville det gitt lite mening å tolke begrepet som papirark i en mappe.

Fordi dokumentinnsyn omhandler en av mistenktes grunnleggende straffeprosessuelle

²² Selv om forvaltnings- og offentlighetsregler ikke får anvendelse på straffeprosessens område, se til sammenligning fvl. § 2 og offl. § 4.

rettigheter bør den videste fortolkningen av begrepet legges til grunn.²³ Foruten vanlige papirer vil dokumentbegrepet omfatte skisser, kart, fotografier, lyd- og filmopptak og elektronisk lagret informasjon.²⁴ Også andre realbevis vil omfattes.²⁵

At forståelsen for hva som er et «dokument» etter loven er vid, gir likevel ingen pekepinn på *når* noe blir til et dokument i saken. Innsynsretten gjelder «sakens» dokumenter, jf. § 242 første ledd første punktum. Etter ordlyden er det tale om dokumenter som har blitt til eller fremkommet under den konkrete «[straffe]saken».²⁶ Det vil ikke være aktuelt med innsynsrett i dokumenter som tilhører et annet sakskompleks, selv om sakene har tilknytning. Dette var også Høyesteretts standpunkt i avgjørelsen inntatt i Rt. 2007 s. 1435. Saken gjaldt forståelsen av «sakens dokumenter» i § 264, men etter Rt. 2006 s. 157 skal begrepet forstås på samme måte uavhengig av om det er § 242 eller § 264 som konkret anvendes.

Når det er flere mistenkte i en sak, ekskluderer innsynsretten dokumenter som «bare gjelder andre mistenktes forhold», jf. 242 femte ledd. Innsynsretten omfatter imidlertid dokumenter fra andre saker «i den utstrekning de er av betydning for avgjørelsen av skyld- eller straffespørsmålet i mistenktes sak», jf. § 242 sjette ledd.

Sett i sammenheng med dokumentbegrepet er «sakens dokumenter» lagrede opplysninger som blir til eller fremkommer i den aktuelle straffesak mot mistenkte. Det er behov for en nærmere avklaring av begrepet.

5.2.6 Hva omfattes av innsynsretten på etterforskningsstadiet?

Innsyn skal som nevnt gis i «sakens dokumenter», jf. § 242 første ledd første punktum. Spørsmålet er hvilken rekkevidde begrepet har på etterforskningsstadiet, herunder når

²³ *ibid.*

²⁴ Bjerke/Keiserud/Sæther 2011 s. 889.

²⁵ Prop. 147 L (2012-2013) s. 27.

²⁶ I § 242 a syvende ledd brukes begrepet «straffesaksdokumentene». Dette har trolig sammenheng med viktigheten av at begrepet ikke tolkes innskrenkende.

noe blir et straffesaksdokument.

Det må tas utgangspunkt i de dokumentene som er oppført i dokumentlisten som føres for straffesaken, jf. Ot.prp. nr. 76 (2006-2007) s. 10-12. Naturlig nok er dette bare et utgangspunkt, da dokumenter ikke kan unntas fra «sakens dokumenter» ved at de ikke protokolleres på riktig måte eller unnlates fra rettsmøte, noe som også er stadfestet i Høyesteretts praksis, se eksempelvis Rt. 1993 s. 1121 og Rt. 2004 s. 1642.

I Rt. 1993 s. 1121 (s. 1126-1127) kom retten til at interne dokumenter, slik som arbeidsnotater og tips, som utgangspunkt ikke inngår i «sakens dokumenter». I saken bemerket Høyesteretts kjæremålsutvalg at «politiet må ha en viss skjønnsmessig adgang til å vurdere hvorvidt arbeidsnotater om tips som mottas fra publikum, tysteropplysninger [med videre] skal gjøres til saksdokumenter og dermed falle inn under § 242, eller om de bare skal brukes som utgangspunkt for etterforskningen». Dette utgangspunktet er fulgt opp i nyere rettspraksis, jf. Rt. 2004 s. 1642 og Rt. 2007 s. 1435.

I Rt. 2004 s. 2023 kom Høyesteretts flertall (dissens 3-2) til at overskuddsinformasjon, opplysninger som stammer fra kommunikasjonskontroll, men som ikke er benyttet i etterforskningen eller relevant for mistenktes straffespørsmål, må anses som interne dokumenter og behandles etter reglene om taushetsplikt i straffeprosessloven kapittel 16a.

Et spørsmål som aktualiseres av disse kjennelsene er hvor vid den skjønnsmessige adgangen til å vurdere om opplysninger hører til sakens dokumenter er, når det avgrenses mot interne dokumenter, herunder når politiets dokumentasjonsplikt inntreffer.

Dokumentasjonsplikten gjelder for foretatte, men ikke planlagte, etterforskningskritt, jf. Rt. 1999 s. 498.

Av Rt. 2005 s. 1137 følger det at innsynsretten omfatter «[alle] sakens dokumenter», og at hvorvidt påtalemyndigheten påberoper dokumenter som bevis er irrelevant for bedømmelsen av om dokumentene inngår i «sakens dokumenter». Først etter at forsvarer

er gitt rett til innsyn kan overskuddsinformasjon ryddes bort, jf. kjennelsens avsnitt 72 og 73. Dette illustrerer en betydelig utvikling fra det standpunktet Høyesterett inntok i Rt. 2004 s. 2023, en kjennelse avsagt bare et år i forveien.

I NOU 2009: 15 s. 303 heter det at: «Et dokument som er fremkommet eller innhentet i løpet av etterforskningen av de handlinger tiltalen gjelder vil selvsagt måtte anses som en del av sakens dokumenter selv om det ikke finnes på dokumentlisten. Etersom listen ... vil være helt sentral for at forsvaret skal kunne få oversikt over sakens dokumenter, må den være komplett.»

I Rt. 2009 s. 1075 uttalte Høyesteretts ankeutvalg i avsnitt 33 at «... dokumenter som innhentes, opprettes og mottas under etterforskningen, inngår i sakens dokumenter ...». I kjennelsen ble det påpekt at dokumenter som er utarbeidet av politiet i egenskap av å være et forvaltningsorgan, det vil si i forbindelse med oppgaver som ikke omhandler etterforskning, ikke omfattes av lovens dokumentbegrep.

Begrepet «sakens dokumenter» omfatter de dokumentene som er fremkommet eller blitt til under etterforskningen av saken tiltalen gjelder, uavhengig om dokumentene er påberopt som bevis av påtalemyndigheten eller om dokumentene inneholder opplysninger av betydning for avgjørelsen av saken, jf. Rt. 2011 s. 1188.

I Rt. 2011 s. 1061 knyttet spørsmålet om innsynsrett seg til dokumenter norsk politi hadde mottatt fra rumensk politi. I den aktuelle saken hadde påtalemyndigheten nektet å gi innsyn i dokumentene før de var oversatt og det var tatt stilling til hva som skulle dokumentføres. Dette hadde sammenheng med at det var uvisst om dokumentene inneholdt opplysninger som ved innsyn kunne føre til fare for en alvorlig forbrytelse mot noens liv, helse og frihet, jf. § 242 a. Høyesteretts ankeutvalg tok utgangspunkt i hovedregelen om at bevis ikke kan holdes utenfor innsynsretten ved at slike utelates fra dokumentfortegnelsen. Inntil dokumentene ble oversatt og politiet var gitt rimelig tid til å gjennomgå disse, ville de derimot ikke inngå i «sakens dokumenter» etter § 242.

Ankeutvalget tilføyde at det ville være «lite betryggende om forsvarerne i en slik situasjon skal gis tilgang til dokumentene uten at påtalemyndigheten selv kjenner innholdet». At påtalemyndigheten ble gitt rimelig tid til å få dokumentene oversatt samt å sette seg inn i innholdet før forsvarerne eventuelt fikk krav på innsyn, ble vurdert forholdsmessig i henhold til EMK-praksis.

Kjennelsen illustrerer at dokumenter hvis innhold er ukjent for påtalemyndigheten på tidspunktet for begjæring om innsyn, ikke vil inngå i «sakens dokumenter» og derfor ikke omfattes av innsynsretten, jf. § 242. I den aktuelle saken hadde dette nær sammenheng med muligheten for at enkelte opplysninger ville bli begjært unntatt fra innsyn i medhold av § 242 a. På generelt grunnlag vil flere hensyn begrunne resultatet. Hensynet til etterforskningseffektivitet og kostnadseffektivitet tilsier at politiet må gis anledning til å foreta en bevistolkning før noe annet. Hensyn til varetakelse av sikkerhet og integritet til personer og institusjoner støtter opp om dette.

I HR-2015-588-U kom imidlertid Høyesteretts ankeutvalg til at det ikke var hjemmel til å nekte innsyn utelukkende fordi sakens beslaglagte dokumenter ikke var gjort til en del av saksdokumentene. Hensynene både til kontradiksjon, materielt riktig resultat og «equality of arms» talte isolert sett for at forsvarer ble gitt innsyn, særlig ettersom etterforskningen ikke lenger var i initialfasen.

I Rt. 2011 s. 1067 ble det også påpekt av Høyesteretts ankeutvalg at innsynsretten ikke avskjæres ved at et dokument ikke er journalført. I kjennelsen ble det påpekt at innsynsretten omfatter ubearbeidet råmateriale, og at materialets lagringsplass er irrelevant for innsynsretten.

Avgjørelsen i Rt. 2012 s. 1239 gjaldt innsyn i korrespondanse mellom påtalemyndigheten og en utenlandsk advokat. Vedkommende hadde blitt kontaktet av påtalemyndigheten for å gi sakkyndig veiledning om aktuell utenlandsk rett. Fordi denne korrespondansen gjaldt dokumenter politiet hadde i sin besittelse, ble korrespondansen ansett som en del av «sakens dokumenter». Avgjørelsen kan fremstå som en modifikasjon av innholdet i

Rt. 1993 s. 1077, hvor Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte at «påtalemyndigheten har et klart behov for å kunne arbeide internt og uforstyrret med egne vurderinger før det tas beslutninger som kan meddeles utad». Sistnevnte sak omhandlet om det kunne gis innsyn i en innstilling mellom underordnet og overordnet myndighet. Slike innstillinger vil typisk bestå av overveielser og ikke inneha selvstendig bevismessig verdi. At dette stilte seg annerledes i Rt. 2012 s. 1239, kan være vanskelig å se. Slik jeg ser det, var den avgjørende faktoren at den utenlandske advokat var ekstern og ikke integrert i påtalemyndigheten på noe vis.

I Rt. 2012 s. 1481 knyttet spørsmålet om innsyn seg til dokumenter utarbeidet til politiet, men hvor jobben var utført av ansatte i skatteetaten. Ankeutvalget fant at dokumentene som ble produsert på oppdrag for politiet ikke var omfattet av innsynsretten. Dette ble begrunnet med at det konkrete ansettelsessted ikke kunne få betydning for vurderingen av hva som er organintern kommunikasjon all den tid oppdraget bestod i polisiær granskning. Det ble også vist til at en betydelig del av saksbehandlerne stillingsbrøk, på tidspunkt hele arbeidstiden, var tilegnet oppdraget. Avgjørelsen innebærer at kommunikasjon på tvers av offentlige etater etter omstendighetene kan være organinterne, og derfor ikke en del av «sakens dokumenter», jf. § 242 første ledd første punktum.

Av EMK artikkel 6 nr. 1 og nr. 3 bokstav b er det gjennom EMK-praksis utledet en rett til dokumentinnsyn. Konvensjonsvernet etter EMK artikkel 6 tilkommer mistenkte fra det tidspunkt han er «charged». Begrepet må tolkes autonomt, og tilsvarer således ikke begrepet «siktete» i straffeprosessloven § 82, jf. *Neumeister v. Austria* (avsnitt 14). Kravet er oppfylt når straffeforfølgningen er følbar for mistenkte, jf. *Deweert v. Belgium* (avsnitt 46).

Med hensyn til varetektsfengsling på grunnlag av fare for bevisforspillelse, følger retten til innsyn av EMK artikkel 5 nr. 4. I *Garcia Alva v. Germany* (avsnitt 42) anerkjente EMD hensynet til etterforskningseffektivitet og kostnadseffektivitet som legitimt, men uttalte at «information which is essential for the assessment of the lawfulness of a detention» likevel må gjøres tilgjengelig for mistenktes forsvarer på en hensiktsmessig

måte. Dette har betydning også for vurderingen av legitimiteten ved formålet bak en pågripelse, herunder rimeligheten av mistanken mot mistenkte, jf. Shiskov v. Bulgaria (avsnitt 77).

5.2.7 Hvordan skal innsynsretten gjennomføres?

Når det er avklart hvem som skal gis innsyn, og rekkevidden av innsynsretten er bestemt, er neste spørsmål hvordan innsyn rent praktisk skal gjennomføres. Etter loven skal det «gis adgang til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter», jf. § 242 første ledd første punktum.

I lys av dokumentbegrepet vil en naturlig forståelse av «å gjøre seg kjent med» tilsi at aktuelle medium kan studeres på den måten som faller seg naturlig, det være seg gjennomlesning, lytting og så videre.

I § 242 åttende ledd fremgår det at «Kongen kan gi forskrifter om hvordan dokumentene skal gjøres tilgjengelig» etter bestemmelsen.

Påtaleinstruksen § 16-1 angir hovedregelen i strpl. § 242. For mistenktes vedkommende følger det av § 16-3 at dokumentene skal «leses opp for ham» eller at han «gis anledning til selv å lese dem i politiets eller forsvarerens nærvær». Dersom det er «ubetenkelig», kan mistenkte gis kopi av dokumentene. Etter § 16-2 skal politiet «så langt råd er» gi forsvareren kopi av de aktuelle dokumenter, eventuelt de originale dokumentene til utlån.

Denne tydelige differensieringen fremstår noe unødvendig. For de tilfellene hvor forsvarers rett til innsyn er videre enn den til mistenkte, gir det mening å differensiere mellom de to. Skillet er imidlertid gjort som et utgangspunkt. I saker hvor begge har samme rett til innsyn, fremstår det merkelig at mistenkte bare skal få opplest eller eventuelt selv lese dokumenter, mens forsvareren besitter kopier. For de tilfellene hvor mistenkte ikke har forsvarer, vil han komme dårligere ut med hensyn til å gjøre seg kjent

med dokumentene på etterforskningsstadiet. Se til sammenligning påtaleinstruksen § 25-6 om *tiltaltes* rett til dokumentinnsyn når han ikke har forsvarer.

5.2.8 Oppsummering

Innsynsretten omfatter som utgangspunkt samtlige dokumenter i straffesaken, men det finnes enkelte unntak. Interne dokumenter, slik som arbeidsnotater, tips og kommunikasjon innen politi og påtalemyndighet, er det vesentligste unntaket. Politiet har en viss skjønnsmessig adgang til å unnlate journalføring av slik informasjon i «sakens dokumenter», jf. § 242 første ledd første punktum. Dokumenter som er tilvirket av politiet i egenskap av forvaltningsorgan, det vil si dokumenter som ikke er tilhørende etterforskningen som sådan, hører ikke under begrepet «sakens dokumenter». Det samme gjelder for dokumenter som politiet ennå ikke har rukket å ta stilling til.

Hensynet til etterforskningseffektivitet og kostnadseffektivitet samt hensynet til varetakelse av sikkerheten til personer og institusjoner tilsier at det er hensiktsmessig at politiet har en, tilsynelatende noe uklar, skjønnsmessig adgang til å unnlate visse typer opplysninger fra «sakens dokumenter», jf. § 242 første ledd første punktum. Hensynet til materiell sannhet og hensynet til mistenktes rettssikkerhet tilsier imidlertid at alle opplysninger i sakskomplekset bør inngå i «sakens dokumenter», og at unntak fra innsyn heller bør brukes hyppigere der dette er nødvendig for å vareta visse hensyn.

Proessen vil etter mitt skjønn kunne fremstå mer tillitvekkende om dokumentbegrepet faktisk favner om alle opplysninger som er av relevans for den aktuelle straffesak, slik ordlyden tilsier. Gjeldende rett avviker til dels fra en naturlig språklig forståelse av hva som omfattes av «sakens dokumenter», jf. § 242 første ledd første punktum. Det kan derfor stilles spørsmål om lovgiver bør lovfeste de nærmere unntak fra politiets dokumentasjonsplikt. Dette kommer jeg nærmere tilbake til i punkt 6.8.

6. Unntakene fra hovedregelen om innsyn: §§ 242 og 242 a

6.1 Problemstilling og oversikt

Problemstillingen her i punkt 6 er å redegjøre for unntakene fra lovens hovedregel om innsyn, som ble beskrevet i punkt 5, og når de nærmere vilkårene for unntak er oppfylt. Jeg vil gjennomgå reglene og reglens utvikling, og drøfte reglene i lys av de hensyn det er redegjort for i punkt 4.

Retten til dokumentinnsyn er en grunnleggende straffeprosessuell rettighet, jf. blant annet Rt. 2010 s. 655 avsnitt 40, og enhver begrensning i innsynsretten må derfor skje på grunnlag av en avveining mellom de hensyn som tilsier begrenset innsyn og mistenktes behov for å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, jf. Rt. 2013 s. 1066 avsnitt 14. Det enkelte dokument som skal unntas fra innsyn må underlegges en individuell vurdering, jf. Rt. 1998 s. 1853.

Unntakene fra lovens hovedregel fremgår av §§ 242 og 242 a. De to bestemmelsene har noe ulik begrepsbruk og forskjellige vilkår for anvendelse. Ettersom strukturen i § 242 tidligere er gjennomgått i punkt 5, starter jeg med en kort redegjørelse av § 242 a (punkt 6.2), herunder bestemmelsens bakgrunn (punkt 6.2.1), bestemmelsens ordlyd og struktur (punkt 6.2.2), hva som kan unntas fra innsyn etter bestemmelsen (punkt 6.2.3), hvem det kan gjøres unntak fra innsyn overfor etter bestemmelsen (punkt 6.2.4) og bestemmelsens rekkevidde (punkt 6.2.5). Videre redegjør jeg for de generelle og kumulative vilkårene som må være oppfylt for å anvende de konkrete unntakene som følger av § 242 a (punkt 6.3).

De spesielle vilkårene som må være oppfylt for å gjøre unntak fra retten til innsyn etter § 242 a kategoriseres sammen med unntakene som følger av § 242 (punkt 6.4 flg.). De ulike konkrete unntak som følger av §§ 242 og 242 a er kategorisert i overensstemmelse med de grupper hensyn det er redegjort for i punkt 4; unntak av hensyn til varetakelse av

sikkerhet og integritet for personer og institusjoner (punkt 6.4), unntak av hensyn til varetakelse av borgernes tillit til institusjoner og til prosessen (punkt 6.5), unntak av hensyn til etterforskningseffektivitet og kostnadseffektivitet (punkt 6.6) og unntak av ressurs- og prioriteringshensyn (punkt 6.7). Som beskrevet for grupperingen av hensyn i punkt 4, er det sentrale poenget med inndelingen de verdiene det enkelte unntak skal vareta. Endelig tar jeg stilling til om det foreligger behov for kodifisering av unntak (punkt 6.8).

6.2 Nektelsesbestemmelsen § 242 a

6.2.1 Hva er bakgrunnen for bestemmelsen?

Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse i Rt. 2002 s. 1049, senere omtalt som «heroin-saken», innvilget utvidet dokumentinnsyn etter strpl. § 264, jf. § 292, sammenlignet med tidligere rettstilstand.²⁷ Norsk politi hadde i saken fått informasjon fra politiinformanter gjennom utenlandsk påtalemyndighet, under forutsetning av at informasjonen ikke skulle legges inn i den norske straffesaken.²⁸ At kjæremålsutvalget innvilget innsyn medførte at Riksadvokaten så seg nødt til å frafalle en tiltale for oppbevaring av omtrent 35 kilo heroin (lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig Borgerlig Straffelov (straffeloven – strl.) § 162 første og tredje ledd, jf. femte ledd) av hensyn til sikkerheten til politiets kilder.²⁹

Etter heroin-saken ble det umiddelbart igangsatt revidering av gjeldende lov med hensikt å utbedre det «økende problem at kilder, informanter og vitner i straffesaker blir utsatt for vold og trusler».³⁰

²⁷ Straffeprosessloven § 264 har anvendelse fra utferdiget tiltalebeslutning, men som tidligere nevnt er forståelsen av dokumentbegrepet tilsvarende for §§ 264 og 242, se punkt 5.2.5.

²⁸ Kvam - Politiets persondatarett s. 28, fotnote 41.

²⁹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 9.

³⁰ *ibid.*

Ved lovendring 9. mai 2003 nr. 30 ble § 242 a tilføyd slik at politiet i større grad skulle kunne beskytte sine kilder. Tilføyelsen av § 242 a skulle sikre at politiets adgang til å unnta informasjon fra innsyn ble videre enn hva tilfellet var etter § 242.

I Rt. 2005 s. 1137 kom Høyesterett til at dokumenter utarbeidet i forbindelse med saksbehandlingen etter straffeprosesslovens kapittel 16a skulle anses som en del av «sakens dokumenter». Denne forståelsen innebar at innsynsretten omfatter grunnlaget for kommunikasjonskontrollen, det som kalles inngangsupplysningene. Dette er «dei opplysningane som dannar grunnlag for å ta i bruk tvangsmiddel ...», herunder «opplysningar frå informantar, informasjon politiet har skaffa seg ved bruk av politimetodar eller opplysningar som vert overførde frå andre land», jf. Ot.prp. nr. 76 (2006-2007) s. 17.

I Rt. 2006 s. 95 kom Høyesteretts flertall til at nektelsessakens dokumenter kan ha betydning for siktedes forsvar, og at det ville være «betenkelig om [de] skulle være unntatt siktedes innsyn», se kjennelsens avsnitt 26 og 27.

Riksadvokaten konkluderte i brev til Justisdepartementet av 7. juni 2006 at muligheten til å beskytte skjermingsverdig informasjon var «betydelig svekket», og at evnen til å bekjempe organisert kriminalitet var svekket som følge av dette. At mistenkte får kunnskap om inngangsupplysninger «kan sette informanternes liv og helse i fare og nærmest gi organiserte kriminelle en god illustrasjon om hvordan politiet arbeider».

Straffeprosessloven § 242 a ble siden endret ved lov 21. desember 2007 nr. 126 for å styrke politiets mulighet for å skjerme kilder og metoder. Loven ble endret til å gjelde overfor «mistenkte» i stedet for siktede, noe som innebærer at unntak kan anvendes overfor en større krets personer. En annen vesentlig endring var lovfestingen av at begjæring om unntak etter § 242 a og andre dokumenter knyttet til behandlingen av begjæringen ikke lenger skulle inngå i sakens dokumenter, og derfor ikke gjøres kjent for mistenkte og forsvarer. Videre ble det lovfestet at kjennelse om at innsyn skal gis kan

omgjøres dersom det har kommet til nye opplysninger. Endringene skulle legge til rette for å kunne unnta inngangsupplysninger fra innsyn, jf. Innst. O. nr. 13 (2007-2008) s. 1.

Lovbestemmelsen knyttet seg opprinnelig til en særskilt strafferamme, bortsett for unntaket i bokstav a sitt vedkommende.³¹ Dette var for å avgrense rekkevidden til unntaksbestemmelsen til alvorlige saker med tilhørende strafferammer. Bestemmelsen viste seg imidlertid å være lite brukt i praksis, og etter at bestemmelsen hadde fått virke noen år uten å oppnå tilsiktet effekt, så lovgiver behov for en ny lovendring.³²

Ved lov 21. juni 2013 nr. 86 ble bestemmelsen endret på nytt. Av Innst. 445 L (2012-2013) s. 1 fremgår det at bakgrunnen for lovendringen blant annet var å bidra til «styrket vern av kilder og informanter». Den vesentligste endringen var at bestemmelsens anvendelsesområde ble utvidet ved at bestemmelsens tidligere strafferammekrav ble fjernet, noe som innebærer en betydelig videre adgang til å unnta opplysninger etter bestemmelsen.³³ Prinsipielt vil beskyttelse av vitner, informanter eller andre det er fare for at mistenkte eller noen i hans omgangskrets retter represalier mot, være like viktig uavhengig av strafferammen i den konkrete straffesaken. Etter mitt syn var lovendringen derfor hensiktsmessig. Videre innebar lovendringen at begjæring om unntak etter § 242 a skal behandles av en særskilt dommer, se nedenfor i punkt 6.2.4.

6.2.2 Bestemmelsens ordlyd og struktur

Straffeprosessloven § 242 a første ledd og andre ledd lyder: «Etter begjæring fra statsadvokaten skal den særskilte dommeren, jf. § 272 a, ved kjennelse beslutte at påtalemyndigheten kan nekte den mistenkte og forsvareren innsyn i opplysninger som påtalemyndigheten ikke vil påberope som bevis i saken, når det om innsyn gis, kan være fare for [at lovfestede unntakstilfeller inntreffer]. Unntak fra dokumentinnsyn kan bare besluttes dersom det er strengt nødvendig og det ikke medfører vesentlige betenkeligheter

³¹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 48.

³² Innst. 445 L (2012-2013) s. 1-2.

³³ Se også Prop. 147 L (2012-2013) s. 179-180.

av hensyn til den mistenktes forsvar».

Bestemmelsen består av tre generelle og kumulative vilkår, samt spesielle vilkår i bokstav a til e, hvorav minst et må være oppfylt.³⁴ Unntak fra dokumentinnsyn kan bare besluttes for «opplysninger» som ikke skal påberopes som bevis. Hvilke opplysninger som omfattes av vilkåret, behandles under i punkt 6.2.3. Unntak kan videre bare gjøres når det er «strengt nødvendig» og det ikke medfører «vesentlige betenkeligheter av hensyn til den mistenktes forsvar», jf. første og andre punktum. Disse vilkårene behandles nærmere under punkt 6.3. Innsyn kan som nevnt bare nektes dersom det, om innsyn gis, kan være en slik fare som nevnt i første ledd første punktum bokstav a til e. De spesielle vilkårene som fremgår her behandles under punkt 6.4 til og med punkt 6.7.

6.2.3 Hva kan unntas fra innsyn etter § 242 a?

Bestemmelsen angir at det er «opplysninger» påtalemyndigheten kan begjære unntatt fra innsyn. Ettersom § 242 a angir nærmere unntak fra hovedregelen i § 242, er det klart at begrepet har en snevrere betydning enn «sakens dokumenter». Mistenkte og forsvarer vil uansett ikke ha rett på innsyn dersom opplysningene ikke er en del av sakens dokumenter.

Opplysningene må videre være slike som påtalemyndigheten «ikke vil påberope som bevis i saken». At noe påberopes i en straffesak, innebærer at det legges frem for retten.³⁵

I Rt. 2006 s. 95 uttalte Høyesterett at innsynsretten som utgangspunkt omfatter det samlede materialet, og at at en begjæring om å nekte innsyn i medhold av § 242 a således måtte inngå i «sakens dokumenter» etter § 242. Høyesterett mente at påtalemyndigheten ved nødvendig behov kunne begjære dokumentene i innsynssaken unntatt etter § 242 a. Etter endringslov 21. desember 2007 nr. 126 ble bestemmelsen tilføyd et nytt syvende ledd, som presiserer at «begjæring etter første ledd og andre dokumenter knyttet til

³⁴ Ot.prp. nr. 76 (2006-2007) s. 12.

³⁵ For ytterligere om påberopelse av bevis, se Magnussen 2006 s. 87.

behandlingen av begjæringen inngår ikke i straffesaksdokumentene i den sak begjæringen knytter seg til, og skal ikke gjøres kjent for mistenkte og forsvareren».

Bestemmelsen knytter seg til etterforskningsfasen, og fremlegging av bevis vil derfor hovedsakelig relatere seg til varetektsfengsling og andre tvangsmidler.³⁶ Opplysninger som det viser seg skal brukes som bevis, i relasjon til tvangsmidler eller senere i saken, kan ikke unntas fra innsyn. Om det foreligger kjennelse om unntak, og opplysningene likevel skal påberopes som bevis, løses dette ved at innsyn gis, jf. § 272 a andre ledd.³⁷

Bestemmelsen åpner for å gjøre unntak fra dokumentinnsyn «for å beskytte gjenbruksverdien av politifolk som har deltatt skjult i etterforskningen, politiets generelle metodebruk og opplysninger om andre straffesaker».³⁸ Den går videre lenger enn § 242 i å gjøre unntak «av hensyn til samarbeidet med utenlandske myndigheter».³⁹

Mistenkte vil på sin side gjerne vite hva eller hvem mistanken mot ham stammer fra, og kan ha betydelig behov for slik opplysning. Det kan hende at mistenkte vet om noen som ønsker å forklare seg uriktig om ham, noe politiet kanskje ikke har forutsetninger for å kjenne til, eller at han ønsker å kontrollere at politiet har opptrådd etter loven og ikke har bedrevet ulovlig provokasjon.⁴⁰

Mens § 242 på visse vilkår gir hjemmel for å unnta dokumenter for en tidsbegrenset periode, skal unntak i medhold av § 242 a være av varig karakter. Dette følger forutsetningsvis av bestemmelsens formål og dens sjettede ledd.

³⁶ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 69-70.

³⁷ *ibid.*

³⁸ *ibid.*

³⁹ *ibid.*

⁴⁰ Fredriksen 2013 s. 149.

6.2.4 Hvem kan nektes innsyn i opplysninger i medhold av § 242 a?

Paragraf 242 a retter seg mot en snevrere krets enn § 242, ettersom det bare er «mistenkte» og «forsvareren» som kan nektes innsyn. Denne avgrensningen er naturlig med hensyn til bestemmelsens formål. Dersom påtalemyndigheten ikke får medhold i sin begjæring om å unnta opplysninger fra mistenkte og forsvarers rett til innsyn, er det grunn til å anta at ingen øvrige innsynsberettigede etter § 242 første ledd første punktum vil få rett til innsyn i de aktuelle opplysningene.

Når retten behandler saker om § 242 a «skal den straks oppnevne offentlig advokat for den mistenkte», jf. § 100 a første ledd første punktum. Dette gjelder ikke dersom påtalemyndigheten ikke motsetter seg at mistenktes forsvarer gis innsyn under taushetsplikt, jf. § 242 a første ledd tredje punktum.

Vilkårene i § 242 a må vurderes både for mistenkte og forsvarer, da en mellomløsning er at forsvarer gis innsyn i de tilfeller hvor dette nektes mistenkte, se punkt 6.5.3.

6.2.5 Hvilken rekkevidde har § 242 a?

Paragraf 242 a omhandler påtalemyndighetens adgang til å avslå innsyn i «opplysninger som påtalemyndigheten ikke vil påberope som bevis i saken». Det er «statsadvokaten» som har personell kompetanse til å begjære unntak, jf. første punktum. Dette forstås som en nedre angivelse av kompetanse, se § 66, jf. § 65, samt § 58, jf. § 57 femte ledd.

Som § 242, gjelder § 242 a under hele etterforskningen og frem til tiltale er tatt ut. Bestemmelsen har også tilsvarende anvendelse frem til saken er avsluttet, jf. § 264 sjette ledd, jf. § 267 første ledd tredje punktum, og for saker som er avsluttet, jf. § 28 fjerde ledd. Etter § 272 a bør begjæring om å nekte dokumentinnsyn etter § 242 a fremsettes «samtidig med oversendelsen av tiltalebeslutningen som nevnt i § 262, og som regel ikke senere enn to uker før hovedforhandlingen starter», jf. § 272 a. I henhold til

avhandlingens avgrensning behandles bestemmelsens rekkevidde frem til utferdiget tiltalebeslutning.

Bestemmelsen regulerer tilfellene hvor påtalemyndigheten på eget initiativ begjærer opplysninger unntatt fra innsyn. Dette skiller seg fra § 242, hvor påtalemyndighetens rolle er å avvente og behandle begjæringer om innsyn.

Reglene er også ulike med hensyn til avgjørelsesmyndighet. Etter § 242 er det påtalemyndigheten som avgjør innsynsbegjæring fra mistenkte eller hans forsvarer.⁴¹ En begrensning i innsynsretten kan deretter påklages og prøves for retten. Etter § 242 a beror begrensninger i innsynsretten på en rettslig kjennelse av påtalemyndighetens begjæring, jf. første ledd første punktum, jf. § 272 a. Påtalemyndigheten kan imidlertid holde tilbake aktuelle opplysninger i påvente av rettens behandling, jf. Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 69, eller om sakens innstilles, jf. § 242 a fjerde ledd andre punktum.

Avgjørelsen skal fattes av en «særskilt dommer», sml. § 272 a første ledd første punktum. Kravet innebærer at dommeren som tar stilling til nektelse av innsyn etter § 242 a ikke senere kan være en del av den dømmende rett.⁴² Dersom vilkårene er oppfylt, skal retten beslutte at påtalemyndigheten kan unnta opplysninger i medhold av § 242 a.⁴³ Det er altså ingen valgfrihet for domstolen. En slik kjennelse kan bare omgjøres «dersom det har kommet til nye opplysninger som tilsier at vilkårene for å nekte innsyn ikke lenger er oppfylt», jf. femte ledd første punktum.

⁴¹ Begrepene mistenkte og forsvarer er behandlet tidligere, se punkt 5.2.3 og 5.2.4.

⁴² Keiserud/Bjerke/Sæther kommentarutgaver.no note 2.

⁴³ Prop. 147 L s. 179.

6.3 De generelle og kumulative vilkårene i § 242 a første ledd andre punktum

6.3.1 Forholdsmessighetskrav for unntak

Unntak i medhold av § 242 a må være «strengt nødvendig». Ordlyden gir anvisning om en meget høy terskel. Etter en naturlig språklig forståelse må retten vurdere om innsynsretten kan holdes intakt om andre tiltak utføres. Hvis svaret er bekreftende, må retten avslå begjæringen om å unnta opplysninger fra mistenktes innsyn.

Av forarbeidene fremgår det at vilkåret ikke innebærer at «alle andre beskyttelsestiltak må være prøvd», og at det ikke kan kreves at det må være umulig å oppnå beskyttelsen på annen måte.⁴⁴ Meningen er at terskelen for å gjøre unntak er høy, og at unntak fra innsyn må være påkrevd for å sikre de verdiene som ligger bak unntakene.⁴⁵ Retten må vurdere hva som er konkret rimelig etter omstendighetene, og i denne vurderingen vektlegge om hensynene og verdiene som begrunner unntakene er oppfylt.

Lovutkastets formulering møtte motstand, blant annet mente Riksadvokaten at det ble for høy terskel når unntak ikke bare må være nødvendig, men strengt nødvendig.⁴⁶

Departementet støttet seg imidlertid på forståelsen oppstilt i EMK-retten.

I *Van Mechelen and Others v. the Netherlands* (avsnitt 58) uttalte EMD at enhver begrensning i mistenkte og forsvarers rett til innsyn må være «strictly necessary», og at dersom «a less restrictive measure can suffice then that measure should be applied». Uttalelsen er fulgt opp i senere praksis, og synes å samsvare med den forståelsen av «strengt nødvendig» som lovens forarbeider legger opp til i Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 41-42.⁴⁷

⁴⁴ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 41 og 72.

⁴⁵ *ibid* s. 73.

⁴⁶ *ibid* s. 41.

⁴⁷ Se *Jasper v. the United Kingdom*, *Fitt v. the United Kingdom* og *Rowe and David v. the United Kingdom*.

6.3.2 Vesentlighetsterskel for opplysningene

Unntak kan bare gjennomføres når det ikke «medfører vesentlige betenkeligheter av hensyn til den mistenktes forsvar», jf. § 242 første ledd andre punktum.

Dersom et av vilkårene i § 242 første ledd bokstav a til e er oppfylt, og det er «strengt nødvendig» å nekte mistenkte innsyn, må retten likefremt avslå påtalemyndighetens begjæring dersom unntak fra dokumentinnsyn medfører «vesentlige betenkeligheter av hensyn til den mistenktes forsvar», jf. første ledd andre punktum.

I de tilfeller hvor mistenkte eller hans forsvarer vil ha slik interesse i opplysningene som begjæres unntatt at det ut fra hensyn til mistenktes forsvar vil være problematisk å tillate slikt unntak fra innsyn, tilsier ordlyden at retten må avslå påtalemyndighetens begjæring om unntak fra dokumentinnsyn.

Bestemmelsens forarbeider gir veiledning for forståelsen av vilkåret. Av Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) fremgår det på s. 73 at ikke «enhver opplysning av mulig interesse for forsvareren er tilstrekkelig til å avskjære påtalemyndighetens begjæring». Ved vurderingen må det særlig ses hen til hvor stor betydning opplysningene kan ha for mistenktes forsvar, for eksempel om det gjelder opplysninger som kan tilsa at politiet har begått ulovlig provokasjon, opplysninger om andre prosedable straffrihetsgrunner eller straffritaksgrunner eller forhold som har vesentlig betydning for straffutmålingen.⁴⁸ I så fall vil det som utgangspunkt foreligge «vesentlige betenkeligheter.» Hvis det derimot gjelder opplysninger som ikke har «noen betydning for forsvaret», vil det ikke foreligge vesentlige betenkeligheter.⁴⁹

Hva som skal til «må avgjøres konkret og etter en totalvurdering ut fra forholdene i hver enkelt sak. Opplysninger som kan ha en viss betydning for skyldspørsmålet eller

⁴⁸ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 73.

⁴⁹ *ibid.*

straffespørsmålet vil ... etter omstendighetene kunne unntas fra dokumentinnsyn eller bevisførsel. (...) Jo mer usikkert det er om opplysningene har betydning, desto mer skal det til for at det vil medføre vesentlige betenkeligheter av hensyn til den siktedes forsvar å unnta opplysningen fra innsyn». Vesentlighetsvilkåret er underlagt et krav om forholdsmessighet, noe som innebærer at en strengere strafferamme lettere vil oppfylle vesentlighetsvilkåret enn hva tilfellet er for en mildere strafferamme.⁵⁰

Retten kan beslutte at verken mistenkte eller forsvarer skal få innsyn, men den kan også velge den mellomløsningen at bare forsvareren får innsyn i de aktuelle opplysningene eller i noen av dem. Selv om det var «en viktig premiss for lovforslaget at også forsvareren skal kunne nektes dokumentinnsyn», innebærer ikke dette at forsvareren bør nektes innsyn i alle saker der mistenkte nektes innsyn.⁵¹ Om vilkårene for å gjøre unntak er oppfylt må vurderes i forhold til mistenkte og i forhold til forsvareren hver for seg.⁵²

I Rt. 2007 s. 321 var det sentrale spørsmålet for Høyesteretts kjæremålsutvalg om vesentlighetsvilkåret var oppfylt, se kjennelsens avsnitt 44. Kjæremålsutvalget gjorde en vurdering på bakgrunn av forarbeidene, og fant at opplysningene som var begjært unntatt fra innsyn vanskelig kunne ses å få noen betydning for skyld- eller straffutmålingsspørsmålet. Ettersom det var høyst usikkert om opplysningene kunne være av betydning i det hele tatt, kom kjæremålsutvalget til at nektelse av innsyn derfor ikke kunne medføre vesentlige betenkeligheter av hensyn til de siktedes forsvar.⁵³ Utvalget vurderte det som «lite hensiktsmessig» å gi forsvarer innsyn mot taushetsplikt overfor sin klient og henviste kort til lagmannsrettens kjennelse om dette.⁵⁴

I den grad forsvarer identifiseres med mistenkte vil forsvarers innsyn kunne avbøte problemstillingene relatert til rettssikkerhet som oppstår ved å nekte mistenkte innsyn i opplysninger som kan ha betydning for saken. Som det fremgår av lovteksten «kan» påtalemyndigheten nekte mistenkte «og» forsvarer innsyn dersom vilkårene for dette er

⁵⁰ *ibid.*

⁵¹ *ibid.*

⁵² *ibid.*

⁵³ Kjennelsens avsnitt 54, se også avsnitt 52-53.

⁵⁴ Kjennelsens avsnitt 59.

oppfylt. Forarbeidene presiserer at retten skal foreta en vurdering av mistenkte og forsvarer «hver for seg».⁵⁵

I Rt. 2006 s. 650, som omhandlet kommunikasjonskontroll i NOKAS-saken, uttalte Høyesteretts kjæremålsutvalg at spørsmålet om det foreligger «vesentlige betenkeligheter» må vurderes ut fra «betydningen de aktuelle opplysninger har i forhold til den enkelte siktede eller tiltalte». Opplysningenes betydning for mistenktes forsvar vil kunne bero på den enkelte mistenktes påståtte rolle i saken, ettersom ulike hensyn vil kunne gjøre seg gjeldende. I saken var dette tilfelle for de som hadde og de som ikke hadde tilstått. Ved lagmannsrettens vurdering av vilkåret i § 242 a ble de siktede vurdert en bloc, og lagmannsretten kom til den mellomløsning at forsvarerne ble innvilget innsyn. Kjæremålsutvalget konstaterte at dette var feilaktig utgangspunktet fordi loven sikter til «den» mistenktes forsvar i bestemt form.

Paragraf 242 a angir ikke eksplisitt, som § 242 andre ledd, at forsvarer pålegges taushetsplikt overfor mistenkte når forsvarers rett til innsyn er større enn mistenktes rett. At dette må være tilfelle følger derimot av formålet med regelen, som nettopp er skjerming av opplysninger for mistenkte der vilkårene for dette er oppfylt. Å nekte mistenkte innsyn og samtidig gi forsvarer rett til å dele opplysninger med mistenkte, ville da også ha vært meningsløst. Tidligere henviste bestemmelsen til § 130 a fjerde ledd som pålegger taushetsplikt.⁵⁶

Bestemmelsens fjerde ledd viser til at § 130 a sjettede ledd som sier at «saksforholdet som retten har funnet bevist som grunnlag for avgjørelsen [skal angis]» og at retten også «skal ... opplyse de grunner den har lagt vekt på ved avgjørelsen av om vilkårene i bestemmelsen ... er oppfylt».

⁵⁵ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 73.

⁵⁶ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 75.

6.4 Unntak av hensyn til varetakelse av sikkerhet og integritet for personer og institusjoner

6.4.1 Fare for represalier

Påtalemyndigheten har anledning til å nekte innsyn dersom innsyn kan «skade», eller utgjøre en «fare» for, «tredjemann», jf. § 242 første ledd første punktum.

Ordlyden gir anvisning om tilfeller hvor en tredjeperson kan være utsatt for represalier.

Denne frykten må hvile på «et realistisk grunnlag», jf. Innst. O. nr. 37 (1980-81) s. 29. I innstillingen er det vitner som særskilt nevnes. Det foreslåtte begrep ble likefremt tredjemann, slik at også andre omfattes av ordlyden. Lovens vage begrepsbruk er derfor tilsiktet for å oppnå fleksibilitet.

Det må være tale om en begrunnet «frykt for at [vedkommende] vil kunne bli forulempet eller lignende», jf. Rt. 1996 s. 1736 (s. 1737). I den aktuelle kjennelsen fant Høyesteretts kjæremålsutvalg at vilkåret ikke var oppfylt, fordi siktede i saken var varetektsfengslet og derfor avskåret fra å kunne påvirke eller skape frykt hos andre mistenkte eller vitner i saken. Utgangspunkt må altså tas i den reelle situasjon.

Farevurderingen knytter seg til og er lik som for «etterforskingens øyemed», se nærmere om dette under punkt 6.5.1. Ettersom unntaket knytter seg til sikkerheten til noens liv og helse, vil det være sterkere hensyn som taler for unntak fra innsyn. Det må derfor legges til grunn at terskelen er lavere etter dette vilkår sammenlignet med fare for forspillelse av bevis, og for den faren kreves heller ikke sannsynlighetsovervekt. Lav sannsynlighet for skade eller fare for vedkommende kan derfor være tilstrekkelig, gitt at den reelle situasjon gir grunnlag for en «begrunnet frykt», jf. Innst. O. nr. 37 (1980-81) og Rt. 1996 s. 1736.

6.4.2 Fare for alvorlige represalier

Etter § 242 a første ledd bokstav a kan det gjøres unntak fra innsyn dersom det «kan være fare for en alvorlig forbrytelse mot noens liv, helse eller frihet».

At noe er en «alvorlig forbrytelse» mot noen, knytter seg etter ordlyden til straffbare handlinger av grov art og med en anselig strafferamme. Av Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 70 fremgår det at det er reglene om særreaksjon i straffeloven og straffeprosesslovens bestemmelser om anonym vitneførsel som er førende for forståelsen av begrepet.⁵⁷ Det siktes særskilt til «en alvorlig voldsforbrytelse, seksualforbrytelse, frihetsberøvelse eller ildpåsettelse, men også andre forbrytelser kan omfattes».⁵⁸ Ordlyden oppstiller tilsynelatende en høy terskel, noe som underbygges av forarbeidene. Spørsmålet blir hvor den nedre grensen for vilkåret «alvorlig forbrytelse» trekkes.

Motarbeidelse av rettsvesenet er straffbart etter strl. § 132 a, og strafferammen er fengsel inntil «5 år», jf. tredje ledd, eller inntil «10 år» dersom handlingen er utført under «særdeles skjerpene omstendigheter», jf. fjerde ledd. Motarbeidelse av rettsvesenet er typisk trusler mot vitner. Slike handlinger må antas å være i kjernen til formålet med og virkeområdet til unntaket i § 242 a første ledd bokstav a. Med dette som utgangspunkt, behøver strafferammen ikke å overstige fem år for at vilkåret skal være oppfylt.

Loven er likegyldig til hvem som settes i fare for en alvorlig forbrytelse mot sitt liv, helse, eller frihet, jf. «noens». At en handling rammer eller kan ramme en persons integritet på en slik måte at det betegnes som en «alvorlig forbrytelse» er avgjørende.

Vilkåret «fare for» går igjen i unntakene § 242 a første ledd bokstav a til d, og knytter seg til vurderingen av hvor sannsynlig det er at faren inntreffer. Ren subjektiv frykt for faren er ikke tilstrekkelig, det må dreie seg om objektive holdepunkter for at faren kan inntreffe

⁵⁷ Se strl. §§ 39, 39 a og 39 c, og strpl. § 130 a, jf. § 234 a.

⁵⁸ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 70.

for at unntaket skal aktualiseres.⁵⁹ Det må foretas en totalvurdering hvor blant annet fremsatte trusler, forbrytelsens karakter, mistenktes tilhørighet i kriminelle miljø og trusselsituasjon vil være momenter som kan inngå i vurderingen.⁶⁰ Forarbeidene gir ikke en uttømmende liste av tenkelige momenter, dette må retten konkret ta stilling til.

Sannsynlighetskravet kan ikke være for strengt, da det kan være vanskelig å påvise en gitt sannsynlighet. Det er mange vilkår som skal være oppfylt før opplysninger kan unntas fra innsyn i medhold av § 242 a, noe som samlet sett sørger for at bestemmelsens rekkevidde ikke blir for vid. Dette er da også svært viktig av hensyn til mistenktes rett til kontradiksjon.

Når en konkret vurdering tilsier at det er en viss sannsynlighet for at vedkommendes sikkerhet står på spill, kan mistenktes prosessuelle rettigheter måtte vike når øvrige vilkår etter loven er oppfylt, det vil si hvor andre tiltak ikke er tilfredsstillende.

I *Doorson v. the Netherlands* stadfestet EMD at konvensjonsrettighetene oppstilt i EMK artikkel 6 vil kunne måtte avveies mot andre konvensjonsrettigheter når det er behov for dette. EMD uttalte at «principles of fair trial also require that in appropriate cases the interests of the defence are balanced against those of witnesses or victims called upon to testify».⁶¹

Det er den nærmere balansegangen mellom hensynet til mistenktes rett til en rettferdig rettergang, herunder kontradiksjon, og hensynet til sikkerheten til vitner og tredjemenn som retten må vurdere.

6.4.3 Anonym vitneførsel

Paragraf 242 første ledd tredje første punktum lyder: «Offentlig forsvarer kan ikke nektes

⁵⁹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 70.

⁶⁰ *ibid.*

⁶¹ *Doorson v. the Netherlands* (avsnitt 70).

adgang til dokumenter som fremlegges eller har vært fremlagt i rettsmøte, unntatt rettsmøte som holdes for å avsi kjennelse [om anonym vitneførsel]».

Rettsmøter er «de møter, som en ret holder til forhandling mellom parter eller for at avhøre parter, vidner eller sakkyndige eller undersøke realbevis, eller som loven særskilt har betegnet som retsmøter», jf. lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven) § 122.

Etter at dokumenter er fremlagt for retten i rettsmøter, skal den offentlige forsvarer gis adgang til disse dokumentene. Ordlyden gir ikke anledning til å unnta dokumenter, jf. «kan ikke nektes adgang».

Tilsvarende rett til innsyn gjelder ikke for mistenkte eller den private forsvarer, jf. § 242 første ledd tredje punktum, jf. første punktum.

Ingen forsvarer eller mistenkt vil derimot få tilgang til dokumenter fremlagt i rettsmøte for rettens vurdering av anonym vitneførsel, jf. § 242 første ledd tredje punktum. Dette har sammenheng med hensynet til varetakelse av sikkerheten til vitner, som skal kunne stole på at de gis beskyttelse gjennom anonymitet. For opprettholdelsen av et rettsvesen allmennheten kan feste lit til, og som gjør at vitner stiller opp selv i alvorlige saker, er det avgjørende at informasjon kan gis uten at dette setter vitner i direkte fare for represalier.⁶² For å oppnå dette, er det lovfestet at vitner kan føres anonymt ved behov.

Reglene om anonym vitneførsel fremgår av § 130 a. Tilsvarende regulerer § 234 a anonym vitneførsel av politi. Når anonym vitneførsel etter disse bestemmelser er begjært, «kan mistenkte ... ikke få innsyn i opplysninger som kan føre til at vitnets identitet blir kjent», jf. § 242 tredje ledd første punktum.

⁶² Slik plikt er også oppstilt i FN-konvensjonen 15. november 2000 om grenseoverskridende kriminalitet (Palermokonvensjonen), se særlig artikler 24 og 26 om beskyttelse av vitner.

Lovteksten gir ingen rom for vurdering i slikt tilfelle. Når unntaket aktualiseres, er det sikkerheten til vedkommende vitne som kan stå på spill, og mistenktes prosessuelle rettigheter må vike plass.

Unntaket ble inntatt ved lov 28. juli 2000 nr. 73 om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.v. (tiltak for å beskytte aktørene i straffesaker mot trusler og represalier m.v.). Unntaket knytter seg til innsyn i «opplysninger» som kan røpe et vitnes identitet. Det må vurderes hvilke opplysninger i sakens dokumenter som kan bidra til å peke ut vitnet slik at disse kan unntas fra mistenktes innsyn. I praksis vil dette gjøres ved sladding av aktuelle opplysninger.

Om begjæringen avslås, må påtalemyndigheten vurdere om vitnet skal føres under «full identitet», jf. § 130, og i så fall inntreer mistenktes alminnelige innsynsrett etter § 242 første ledd første punktum. I slike tilfeller kan det være nærliggende å trekke saken, slik tilfellet var i heroin-saken.

6.4.4 Kildevern

Unntaket i § 242 a første ledd bokstav e aktualiseres dersom det «kan være fare for at identiteten til en person som har gitt opplysninger til politiet blir avslørt».

Ordlyden tilsier at formålet med unntaket er å verne vitner og informanter fra fare for represalier som følge av at vedkommendes identitet røpes. Påtalemyndigheten trenger ikke å vise at det er fare for en situasjon som nevnt i unntakene i bokstav a til d, det er tilstrekkelig at det er fare for at vedkommendes identitet avsløres. Unntaket gir således større rom for beskyttelse av vitner og informanter, og fremmer slik muligheten til å innhente vitnemål og opplysninger fra informanter uten at vedkommendes sikkerhet settes på spill.

Regelen er klart nok utformet av hensyn til et effektivt kildevern. Likefremt må vilkårene i andre ledd være oppfylt for at unntaket skal få anvendelse. Unntaket ble foreslått i Prop. 147 L (2012-2013) og ble tilføyd ved lov 21. juni 2013 nr. 86 om endringer i straffeprosessloven mv. (behandling og beskyttelse av informasjon).

Unntaket går lenger med hensyn til hemmelighold av kildens identitet enn hva § 242 gjør, men ettersom de kumulative vilkårene i § 242 a må være oppfylt for at unntaket kan anvendes, er terskelen for anvendelse høy.

Som tidligere vist, gir EMK-retten uttrykk for at mistenktes prosessuelle konvensjonsrettigheter etter EMK artikkel 6 kan måtte vike dersom andre personers konvensjonsrettigheter, eksempelvis etter artikkel 8, krenkes om unntak fra retten til innsyn ikke gjøres. Politiets evne til å bekjempe alvorlig kriminalitet avhenger av informanter som kan bidra med informasjon, og et effektivt kildevern er en forutsetning for å ta i bruk informantopplysninger.

6.4.5 Dokumenter som bør holdes hemmelige

Retten til innsyn etter § 242 første ledd gjelder ikke «dokumenter som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet eller forhold til fremmed stat», jf. første ledd fjerde punktum. Etter loven er innsyn i slike dokumenter ikke en mulighet på etterforskningsstadiet.

Etter ordlyden er det tale om dokumenter som inneholder opplysninger vedrørende indre eller ytre sikkerhetsmessige forhold som er egnet til å skade nasjonen sikkerhetsmessig eller vis a vis fremmed stat. Lovteksten oppsetter såkalte rettslige standarder, vage vilkår egnet til å endre seg i takt med samfunnsutviklingen. Unntaket forstås å rette seg særskilt mot tilfeller av spionasje.

At loven angir at dokumenter «bør» holdes hemmelige, forstås som at etterforskningen har avdekket opplysninger som kan reguleres av sikkerhetsloven § 11. Det er således ikke nødvendig at aktuelle dokumenter allerede er sikkerhetsgraderte, selv om dette gjerne kan være tilfelle.

Magnussen viser til at § 264 fjerde ledd gir tiltalte og forsvarer rett til innsyn til dokumenter som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet eller forhold til fremmed stat «i den utstrekning og på den måte som retten finner påkrevd for tiltaltes forsvar», og setter spørsmålstegn ved om det samme bør gjelde på etterforskningsstadiet, slik at § 242 første ledd fjerde punktum må tolkes innskrenkende slik at dokumenter som fremlegges i rettsmøte ikke omfattes av unntaket.⁶³

De hensyn som tilsier at det skal gis innsyn i samtlige dokumenter som fremlegges i rettsmøter, gjør seg like gjeldende der hovedargumentet imot er hensynet til varetakelse av statshemmeligheter. Spørsmålet blir om det av hensyn til varetakelse av statshemmeligheter er rimelig at øvrige hensyn viker plass på etterforskningsstadiet.

I et bredere samfunnsperspektiv kan preservering av særlig sensitive opplysninger være av meget stor betydning, både sikkerhetsmessig, politisk og økonomisk. Vurderingen av hvor viktig hemmelighold av slike opplysninger er vil kunne være sammensatte og tidkrevende. I mine øyne er det derfor rimelig at det på etterforskningsstadiet er anledning til å nekte innsyn på grunnlag av nasjonale interesser, også overfor mistenktes forsvarer. Om slike dokumenter bestemmelsen nevner brukes for å underbygge tiltaleposten og er av betydning for mistenktes forsvar, vil innsyn måtte gis fra påtalestadiet i den utstrekning § 264 fjerde ledd foreskriver.

I saker hvor det er gjort begrensninger i mistenkte og forsvars rett til innsyn av hensyn til offentlige interesser, er det ikke EMDs oppgave å avgjøre «whether or not such non-disclosure was strictly necessary».⁶⁴ EMDs rolle omfatter imidlertid å “scrutinise the

⁶³ Magnussen 2006 s. 81-82.

⁶⁴ Natunen v. Finland (avsnitt 40-41).

decision-making procedure to ensure that, as far as possible, it [complies] with the requirements to provide adversarial proceedings and equality of arms and incorporated adequate safeguards to protect the interests of the accused». ⁶⁵

At nasjonale domstoler kan foreta særskilte vurderinger uten at EMD kan overprøve den nærmere materielle vurderingen har sammenheng med «the margin of appreciation», statens skjønnsmargin. ⁶⁶ EMK-retten vil således bare gi føringer om at vurderingen i størst mulig grad er i overensstemmelse med og etterlever de krav som følger av kontradiksjonsprinsippet og «equality of arms», slik at retten til en «fair trial» oppfylles, jf. EMK artikkel 6 nr. 1, jf. nr. 3.

6.4.6 Innstilling av strafforfølgningen

Dersom påtalemyndigheten innstiller strafforfølgningen, kan den nekte innsyn i opplysninger, jf. § 242 a tredje ledd andre punktum. Dette gjelder for tilfeller hvor påtalemyndigheten ikke får rettens medhold i sin begjæring om nektelse av innsyn.

Unntaket er en sikkerhetsventil for å sikre at opplysninger ikke kommer til mistenktes kunnskap dersom andre unntaksbestemmelser viser seg å være mangelfulle som hjemmel for samme formål. Unntaket tjener således som en siste utvei for påtalemyndigheten, slik som tilfellet var i heroin-saken.

Unntaket kan anses som en naturlig konsekvens av at påtalemyndigheten ikke alene kan avgjøre omfanget av innsynsretten, dette er en rettslig vurdering for § 242 a sitt vedkommende. Også etter § 242 vil mistenkte og forsvarer kunne få rettens vurdering ved å anke nektelser om innsyn. Noe annet ville ha vært konvensjonsstridig etter EMK artikkel 6, jf. *Natunen v. Finland* (avsnitt 47).

⁶⁵ *ibid.*

⁶⁶ For mer om dette, se Sørensen's artikkel inntatt i TFR 01-02/2004.

6.5 Unntak av hensyn til varetakelse av borgernes tillit til institusjoner og til prosessen

6.5.1 Behovet for en upåvirket etterforskning

Etter § 242 første ledd første punktum kan det gjøres unntak fra mistenkte og forsvars rett til innsyn dersom innsyn kan lede til «... skade eller fare for etterforskningens øyemed».

Hva som kan «skade» eller utgjøre «fare» for «etterforskningens øyemed» vil etter en naturlig språklig forståelse være noe som kan ødelegge selve hensikten med etterforskning, blant annet innhenting av nødvendige opplysninger for å avgjøre tiltale- og skyldspørsmålet.⁶⁷ Dette vil være tilfelle om det er fare for bevisforspillelse.⁶⁸ Dette omfatter bevismanipulasjon, eksempelvis ved produksjon av nye (falske) bevis.

Gode grunner taler for at all vanskeliggjøring av politiets etterforskning omfattes. Etter straffeloven § 132 første ledd er det kriminalisert å handle slik eller medvirke til «at Gjenstande af Betydning for Undersøgelsen tillintetgjøres, bringes tilside eller forvanskes, eller at Gjerningens Spor paa anden Maade udslettes».⁶⁹ Vilkåret bør i lys av straffelovsbestemmelsen omfatte enhver form for vanskeliggjøring av etterforskningen.

Straffeprosessloven § 242 første ledd første punktum nevner «etterforskningen» i bestemt form. Den naturlige forståelsen av unntaket blir derfor at innsyn bare kan nektes av hensyn til etterforskning rettet mot den aktuelle mistenkte, ikke enhver pågående etterforskning. I § 242 første ledd andre punktum er det imidlertid et unntak som retter seg mot nektelse av innsyn i materiale fra kommunikasjonsskontroll hvor innsyn, om innsyn gis, kan skade etterforskningen i andre saker. Dette underbygger forståelsen av at

⁶⁷ Se § 226 og RA-1993-3 vedrørende etterforskningsbegrepet, samt Innst. O. nr. 113 (2004-2005) punkt 4.

⁶⁸ Innst. O. nr. 37 (1980-81) s. 28.

⁶⁹ Straffeloven § 132 tredje ledd angir straffrihet når de handlinger angitt i første og andre ledd er utført for å unndra «seg selv eller noen av sine nærmeste» fra strafforfølgning. Dette bør gi påtalemyndigheten ekstra incentiver til å sikre at etterforskningen gjennomføres upåvirket.

unntaket i første punktum bare gjelder skadefølger for etterforskningen i den aktuelle saken.

Ettersom nektelse av innsyn må skje på bakgrunn av at det foreligger en «fare for» ovennevnte uønskede utfall, er påtalemyndigheten gitt et visst vurderingsrom, jf. § 242 første ledd. Lovteksten trekker ingen rammer for denne vurderingen.

Det trenger ikke å foreligge sannsynlighetsovervekt for at dokumentinnsyn vil medføre negative følger for etterforskningen, men det må være holdepunkter i saken for at dette kan skje; en teoretisk mulighet oppfyller ikke farekravet, jf. Rt. 2004 s. 1308. Momenter som nevnes i avgjørelsen fremgår av dommens avsnitt 42:

«Farekriteriet er oppfylt dersom dokumentinnsyn medfører en mulighet for bevisforspillelse – herunder å tilpasse egen forklaring. Sannsynlighetsovervekt kreves ikke. Det må foreligge noe i saken som tilsier at skadevirkningen kan inntre, og en teoretisk mulighet er ikke tilstrekkelig. Vurderingen må særlig foretas på bakgrunn av sakens art og omfang, hvilken mulighet dokumentene på det aktuelle tidspunktet gir for bevisforspillelse og tilpasning av forklaringer, og hva som står på spill for mistenkte. Avgjørelsen må som utgangspunkt treffes på grunnlag av objektive omstendigheter, men dersom det foreligger konkrete holdepunkter for at mistenkte vil misbruke dokumentene, vil dette kunne styrke et avslag på dokumentinnsyn».

Det er omstendighetene eller de konkrete holdepunkter i saken, ikke teoretiske muligheter, som etter en helhetlig vurdering kan tilsi at innsyn kan «skade», eller utgjøre en «fare» for, «etterforskingens øyemed», jf. § 242 første ledd første punktum. Hensynet til etterforskningen tilsier at mistenktes prosessuelle rettigheter midlertidig må vike når den materielle sannhet avhenger av dette. Det vil ikke være tillitvekkende om det gis innsyn når det er sannsynlighet for at mistenkte utilbørlig vil kunne påvirke rettsprosessen mot seg. Dette ville redusert muligheten for effektiv kriminalitetsbekjempelse. Unntaket kunne således også ha vært kategorisert under påfølgende kategori, se punkt 6.6.

6.6 Unntak av hensyn til etterforskningseffektivitet og kostnadseffektivitet

6.6.1 Varetakelse av etterforskningen av andre saker

Unntaket i § 242 første ledd andre punktum lyder: «Innsyn i opptak, notater og andre dokumenter som inneholder opplysninger om eller bruk av tvangsmidler som nevnt i §§ 200 a, 202 a, 202 b, 202 c, 202 e, 208 a, 210 c, 216 a, 216 b, 216 m og 222 d kan også nektes dersom innsyn kan skade etterforskningen av andre saker».

Ordlyden oppstiller et vern for politiets pågående etterforskningsoperasjoner.

Bestemmelsene om tvangsmidler som nevnes i unntaket omhandler blant annet ransaking, beslag og bruk av skjult etterforskning, herunder kommunikasjonskontroll.

Forutsetningen for unntakets anvendelse er at innsyn kan skade etterforskningen av «andre saker». Dette står i kontrast til unntaket i første punktum, men at etterforskningen kan ta «skade» må forstås tilsvarende, se punkt 6.5.1.

I Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) s. 163-164 fremgår det at unntaket «tar særlig sikte på situasjonen hvor to saker har tilknytning til hverandre, og hvor det vil skade etterforskningen i den ene saken om innsyn gis i den andre. De aktuelle dokumenter har for eksempel opplysninger som gir grunn til å anta at også andre personer er mistenkt for tilsvarende eller andre lovbrudd. Ofte vil det kunne skade etterforskningen om det ble kjent at politiet har slike opplysninger. Det samme gjelder for opplysninger om bakmenn, ligaer og forbindelser i utlandet».

6.6.2 Gjenbruk av ressurspersoner som deltar skjult i etterforskning⁷⁰

Unntaket i § 242 a første ledd bokstav b aktualiserer seg om det «kan være fare for at muligheten for en person til å delta skjult i etterforskningen av andre saker blir vesentlig vanskeliggjort».

Ordlyden sikter til interessen påtalemyndighet og politi har i å holde en «person», det være seg en politispaner, -infiltratør eller informant hvis identitet eller rolle er ukjent for et miljø det pågår etterforskning mot, ukjent for mistenkte slik at ressurspersonen ikke avsløres. Hensynet til gjenbruk av politiets etterforskningsressurser står her sentralt. Hensynet vil gjøre seg gjeldende med større styrke for polititjenestemenn enn andre, da gjenbruksverdien vil være høyere for førstnevnte gruppe.

Hvor terskelen skal settes for at skjult deltakelse i etterforskning blir «vesentlig vanskeliggjort» er det sentrale vurderingstema. Det er vanskelig å se for seg tilfeller hvor det er akseptabelt at en infiltratør må påregne at hans identitet er avslørt under pågående etterforskningsarbeid. Dersom identiteten blir kjent for mistenkte, må risikoen for at denne kunnskapen spres i praksis terminere ressurspersonenes videre deltakelse i etterforskningen mot kriminelle miljøer mistenkte har forbindelser til. Dersom en dekkidentitet avsløres, må det antas at videre deltakelse i skjult etterforskning vil være meningsløs og risikabel. Særlig risikabelt vil det være for informanter («politistystere»). Disse grunner taler for at unntaket bør ha en viss rekkevidde.

Hvor lang tid man regner med at det vil gå før polititjenestemannen kan ta «under cover»-oppdrag igjen, og politiets behov for gjenbruk av den aktuelle polititjenestemannen til skjult etterforskning vil være av «stor betydning» ved vurderingen, jf. Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71. Politiets behov for gjenbruk vil blant annet bero på den aktuelle polititjenestemannens erfaring og eventuelle nøkkelkompetanse.⁷¹

⁷⁰ Begrepet ressursperson brukes her som en samlebetegnelse for polititjenestemenn som spaner, infiltrerer eller driver annen skjult etterforskning, samt politiinformanter.

⁷¹ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71.

I forarbeidene til strpl. § 130 a, som omhandler anonym vitneførsel, fremgår det flere momenter av betydning for vurderingen av om gjenbruk av den aktuelle ressursperson blir «vesentlig vanskeliggjort». Det vil blant annet ha betydning «... om [polititjenestemannen] allerede nå vil kunne ta slike oppdrag i andre miljøer eller i andre deler av landet, og om det kan tas forholdsregler som gjør at [han] likevel ikke vil bli gjenkjent siden, for eksempel forkledning».⁷²

6.6.3 Politiets metodebruk for å forebygge og etterforske forbrytelser

Dersom det «kan være fare for at muligheten for politiet til å forebygge eller etterforske forbrytelser blir vesentlig vanskeliggjort fordi informasjon om andre saker eller om politiets metodebruk blir kjent», kan unntaket i § 242 a første ledd bokstav c aktualisere seg.

Unntaket omhandler hensynet til at politiet kan utføre effektiv forebygging og etterforskning av «forbrytelser». Ordvalget må forstås som en henvisning til klassifiseringen i straffeloven, og unntaket må således forstås å skulle beskytte strafforfølgning hvor det mistenkes alvorlige lovbrudd, noe som også fremgår av Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71.

At de nevnte oppgaver rammes slik at arbeidet med disse blir «vesentlig vanskeliggjort», innebærer at unntak fra innsyn avgrenses til de tilfeller hvor det får stor betydning at «informasjon om andre saker» eller «politiets metodebruk» blir kjent.⁷³

At «informasjon om andre saker ... blir kjent» kan være skadelig for politiets evne til effektiv kriminalitetsbekjempelse i pågående og fremtidige saker. Unntaket vil gjerne være aktuelt i «saker mot flere aktører i samme sakskompleks, for eksempel mot flere

⁷² Ot.prp. nr. 40 (1999-2000) s. 114.

⁷³ Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71.

personer i det samme organiserte kriminelle miljøet», men er ikke begrenset til slik bruk.⁷⁴ Dersom mistenkte gis innsyn i opplysninger om at det pågår etterforskning mot andre i mistenktes omgangskrets, kan disse varsles slik at de kan ta sine forholdsregler. Dette illustrerer behovet for unntaksbestemmelsen.

Sammenlignet med § 242 går § 242 a første ledd bokstav c lenger med hensyn til beskyttelse av informasjon om andre saker som kan være av betydning også for mistenktes sak, noe som er naturlig ettersom § 242 a ble tilføyd nettopp med det formål å bedre politiets muligheter til å gjøre unntak fra dokumentinnsyn.

Ifølge Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 71 sikter vilkåret om at «politiets metodebruk blir kjent» til at opplysninger som kan si noe om hvordan politiet vanligvis pleier å gå frem for å forebygge eller etterforske bestemte straffbare forhold, blir kjent gjennom dokumentinnsyn. Med slik kunnskap vil forbrytere kunne «tilpasse sin virksomhet og ta forholdsregler som kan svekke politiets muligheter til å forebygge, avdekke, oppklare og irettføre straffesaker».⁷⁵ For å unnta opplysninger om politiets metodebruk fra innsyn, må opplysningene ikke være alminnelig kjent fra før, og metoden må være så viktig at det vil ha vesentlige skadevirkninger hvis den blir kjent. Risikoen for at opplysningene blir spredt hvis de blir gjort kjent for mistenkte må også vurderes.⁷⁶

6.6.4 Politiets samarbeid med utenlandske myndigheter

Unntaket i § 242 a første ledd bokstav d aktualiseres dersom det «kan være fare for at politiets samarbeid med et annet lands myndigheter blir vesentlig vanskeliggjort».

Unntaket omhandler politiets behov for informasjonsutveksling med fremmede lands myndigheter, herunder internasjonalt kriminalpolitisk samarbeid. Etter forarbeidene siktes

⁷⁴ ibid.

⁷⁵ ibid.

⁷⁶ ibid s. 72.

det særskilt til politi og påtalemyndigheter.⁷⁷ Vurderingstemaet for unntaket er hva som ligger i at slikt samarbeid blir «vesentlig vanskeliggjort».

I Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) s. 72 nevnes flere momenter som er av relevans for vurderingen. Det er blant annet av betydning hvordan den aktuelle myndigheten stiller seg til at opplysninger som den gir blir gitt videre til den siktede eller hans forsvarer, hvor sannsynlig det er at samarbeidet vil bli vesentlig vanskeliggjort dersom opplysninger blir gitt og hvor viktig samarbeidet med det aktuelle landet er for Norge. Faren for at samarbeidet vil bli vanskeliggjort hvis det gis innsyn, og innsyn vil føre til at den utenlandske myndigheten blir mer tilbakeholden med å gi opplysninger i fremtiden, må også vurderes.⁷⁸

Kriminaliteten blir stadig mer organisert og grenseoverskridende.⁷⁹ Dette innebærer at etterretnings- og etterforskningssamarbeid mellom politi og påtalemyndigheter på tvers av landegrenser er viktigere enn tidligere. I heroin-saken mottok politiet informasjon fra utenlandske myndigheter under den forutsetning at opplysningene ikke skulle inngå i straffesaksdokumentene. Dette var et argument påtalemyndigheten anførte for å nekte innsyn, men på det tidspunktet fantes altså ikke § 242 a, og som kjent innvilget Høyesterett innsyn med den følge at Riksadvokaten frafalt tiltalen.

6.7 Unntak av hensyn til ressurs- og prioriteringshensyn

6.7.1 Midlertidig avslag om innsyn

Loven gir ingen veiledning om hvor lang tid politi og påtalemyndighet har til å behandle en fremlagt innsynsbegjæring uten konkret å vurdere om dokumentinnsyn vil medføre «skade eller fare for etterforskingens øyemed», jf. § 242 første ledd første punktum. Lov

⁷⁷ Ot.prp.nr. 24 (2002-2003) s. 25-26.

⁷⁸ ibid s. 72.

⁷⁹ NOU 2013: 9 s. 14.

2. oktober 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) og lov 19. mai 2006 om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd (offentleglova) får ikke anvendelse, jf. fvl. § 4 første ledd bokstav b og offl. § 2 femte ledd som henviser til førstnevnte bestemmelse. Straffeprosessloven § 242 oppstiller ingen regel som gir påtalemyndigheten hjemmel til midlertidig å avslå begjæringer om innsyn med ressursmangel eller prioriteringshensyn som begrunnelse, det vil si midlertidig avslag uten en konkret vurdering av om vilkårene for nektelse er oppfylt.

I Rt. 2004 s. 1308 (avsnitt 30 til 38) ble det tatt stilling til påtalemyndighetens adgang til å avslå en innsynsbegjæring under henvisning til ressurs- og prioriteringshensyn. Av kjennelsen fremgår det at påtalemyndigheten ikke plikter å prioritere mistenktes kontradiksjonsrett foran andre, presserende arbeidsoppgaver, men at en utsettelse alltid må bero på de konkrete omstendighetene og være midlertidig.

I den aktuelle saken var det et betydelig sakskompleks, og førstvoterendes votum må i lys av dette leses slik at påtalemyndighetens adgang til midlertidig avslag bare vil være aktuelt for særlig omfattende saker. Hva som er praktisk gjennomførbart er således et reelt hensyn som vil kunne tillegges avgjørende vekt. Motsetningsvis vil det ikke være adgang til å avslå innsynsbegjæringer på dette grunnlag i alminnelige saker.

I Rt. 2007 s. 1251 dreide spørsmålet om innsyn seg om materiale fra kommunikasjonskontroll som hadde vært brukt under etterforskningen. Høyesteretts kjæremålsutvalg kom til at materiale som er brukt i etterforskningen på begjæring må gjøres tilgjengelig for forsvarer så godt som tiden tillater dette. Ved vurderingen vil det være behovet for innsyn og ressurs- og prioriteringshensyn som må avveies innbyrdes.

De retningslinjer rettspraksis har utledet for påtalemyndighetens vurdering for å avslå begjæring om innsyn begrunnet med ressurs- og prioriteringshensyn, fremstår som hensiktsmessige. Ettersom slikt avslag er av midlertidig karakter, kan det settes spørsmålsteget ved hvor grensen i tid skal settes. Naturlig nok vil svaret avhenge av sakskompleksitet og sakens alvorlighet samt aktuelle strafferamme, men et generelt

utgangspunkt må være at tidsbruken er innenfor rimelighetens grenser. Dette samsvarer med det prosessuelle kravet om at saken skal avgjøres innen rimelig tid, jf. Grunnloven § 95 og EMK artikkel 6 nr. 1.

Hensynet til etterforskningseffektivitet og kostnadseffektivitet tilsier at politi og påtalemyndigheten må ha anledning til å prioritere etterforskning fremfor utførlig behandling av innsynsbegjæringer når det gjelder saker av vesentlig omfang. Det vil ikke være gjennomførbart å ha personell nok til sporenstreks å behandle enhver begjæring om innsyn, når saken omhandler et betydelig antall dokumenter. Samtidig vil prioritering av etterforskningen kunne redusere saksgangens tid og derfor perioden mistenkte er i uvisshet om hva som skjer videre. Oppfyllelse av hensynet til materiell sannhet kan også tenkes varetatt i større grad der innhenting av informasjon skjer raskere i tid.

Hensynet til mistenktes kontradiksjon kan trekke i motsatt retning. Dersom mistenkte har kunnskaper som politiet ikke har forutsetning for å vite, kan innsyn hjelpe med å avkrefte mistanke. Tilsvarende kan mistenkte tenkes å ville føre kontroll med grunnlaget for mistanken mot ham.

6.8 Avsluttende bemerkninger

6.8.1 Kodifisering av unntak for interne dokumenter?

Etter mitt syn bør lovgiver kodifisere et unntak i § 242 for interne dokumenter, herunder enhver siktelse som ikke er meddelt, jf. problemstillingen i HR-2015-1010-A. Etter en naturlig forståelse avgrenser ikke begrepet «sakens dokumenter» mot enkelte typer dokumenter, slik differensiering følger av langvarig og til dels uensartet rettspraksis. I relasjon til kodifisering, vil det være mulighet for å klargjøre de unntak som følger av praksis som ikke følger av lovens ordlyd, eksempelvis politiets skjønnsmessige adgang til å utelate arbeidsnotater og tips fra sakens dokumenter. Dette

har lenge fulgt av praksis, og det er unødvendig at loven er uklar med hensyn til hvor langt dokumentbegrepet favner, herunder hvilken dokumentasjonsplikt politiet har.

I Prop. 147 L (2012-2013) s. 44-46 fremgår det at Metodeutvalget fremmet et tilsvarende forslag, men at departementet fant at en lovfesting av unntak for interne dokumenter ikke var satt «på spissen». I lys av nyere rettspraksis, er det klart at problemstillingen stadig er aktuell grunnet lovens ordlyd.

Tilsynelatende er loven vag fordi det fra lovgivers perspektiv fremstår uheldig at dokumentasjonsplikts rekkevidde er nedfelt i lov. Det er således hensynet til etterforskningen som gis trumfende vekt i dette henseendet. Vekselvirkningen mellom lovgiver og Høyesterett har imidlertid hatt den effekt at loven lest isolert ikke gir uttrykk for gjeldende rett. Dette er uheldig av hensyn til forutberegnelighet og klare regler.

6.8.2 Kodifisering av midlertidige unntak av ressurs- og prioritets hensyn?

Ettersom unntak fra retten til innsyn regnes som inngrep i mistenktes prosessuelle rettigheter, fremstår det også betimelig å stille spørsmål om lovgiver bør kodifisere både politiets adgang til midlertidig å avslå begjæringer om innsyn av hensyn til prioriteringshensyn, samt tidsaspektet for slik utsettelse og den generelle behandlingstiden.

Lovteknisk kan det hevdes at loven burde hjemle påtalemyndighetens adgang til å avslå begjæringer om innsyn på midlertidig basis, der ressursmangel og prioritering av etterforskningen må gis forrang fremfor behandling av innsynsbegjæringer. Det ville være naturlig at et slikt vilkår presiserer tidsaspektet. Et krav til forholdsmessighet er grunnleggende i straffeprosessen, noe § 170 a er et utslag av, og lang tidsbruk vil kunne være uforholdsmessig.

At forholdsmessighetskravet er latent i prosessen tilsier imidlertid at en spesifikk lovhjemmel for slike midlertidige avslag er unødvendig. En lovfesting av unntaket vil

også kunne sende et negativt signal utad, og kunne tjene som en uønsket ventil der påtalemyndigheten jobber under stort arbeidspress. I henhold til rettspraksis er også midlertidige avslag forbeholdt unntakstilfellene.

7. Vekselvirkningen mellom lovgiver og Høyesterett

Over lengre tid har det vært en spenning mellom Høyesterett og lovgiver når det gjelder mistenkte og forsvarers rett til innsyn.

Lovgiver har sett behov for å stramme inn lovverket for å gi politi og påtalemyndighet de nødvendige hjemler for å kunne unnta opplysninger fra mistenkte og forsvarers innsyn.

Tilsvarende har Høyesterett gjentatte ganger tolket innsynsrettens rekkevidde videre enn det som tilsynelatende har vært lovgivers intensjon. Dette har, sammen med kriminalitetsutviklingen, igjen gitt lovgiver behov for å endre og legge til unntaksbestemmelser.

Utviklingen har vært at lovgiver har søkt å begrense mistenkte og forsvarers rett til innsyn på etterforskningsstadiet i alvorlige saker, men rekkevidden av innsynsretten er generelt større enn tidligere.

Det er den nærmere avveiningen av de aktuelle kryssende hensyn som avgjør hvor langt innsynsretten konkret strekker seg, herunder om unntak aktualiseres og begrenser innsynsretten. Avveiningen må balansere prosessens underhensyn, slik at resultatet gir en rettferdig og tillitvekkende prosess.

8. Litteraturliste

8.1 Bøker, artikler m.m.

Andenæs/Myhrer 2014: Johs. Andenæs - *Norsk straffeprosess*, 4. utgave, Samlet utgave ved Tor-Geir Myhrer, Universitetsforlaget 2014

Bjerke/Keiserud/Sæther 2011: Hans Kristian Bjerke, Erik Keiserud og Knut Erik Sæther - *Straffeprosessloven Kommentartutgave Bind II*, 4. utgave, Universitetsforlaget, Oslo 2011

Bjerke/Keiserud/Sæther kommentartutgaver.no: Hans Kristian Bjerke, Erik Keiserud og Knut Erik Sæther – *Universitetsforlagets blå kommentartutgaver på nett, kommentartutgaver.no*, note 2 om § 242 a.

Fredriksen 2013: Steinar Fredriksen - *Innføring i straffeprosess*, Gyldendal Juridisk, 3. utgave, 2013

Hov 1999: Jo Hov - *Rettergang I*, Papinian, Oslo 1999.

Hov 2010: Jo Hov - *Innføring i prosess 2*, Papinian, Oslo 2010.

Kvam - ABC i alminnelig strafferett: Bjarne Kvam - *ABC i alminnelig strafferett – skal gjerningspersonen straffes?* Cappelen Damm Akademisk, 2014.

Kvam - Politiets persondatarett: Bjarne Kvam - *Politiets persondatarett*, Gyldendal Juridisk, 2014.

Magnussen 2006: Lola Magnussen - *Retten til dokumentinnsyn. Med særlig vekt på straffeprosessloven § 242 a*, Fagbokforlaget, Bergen 2006.

Slettan/Øie 2001: Svein Slettan og Toril Marie Øie - *Forbrytelse og straff, Bind I: Innføring i Strafferett*, Universitetsforlaget, Oslo 2001.

Sørensen 2004: Christian Børge Sørensen - *Læren om statens skjønnsmargin etter EMK og betydningen for norsk domstolskontroll med forvaltningen*, Tidsskrift for Rettsvitenskap 01-02/2004.

8.2 Offentlige dokumenter

Lover (sortert etter kronologisk fremtreden i avhandlingen)

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven):

§§ 4, 28, 82, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 100 a, 102, 130 a, 200 a, 202 a, 202 b, 202 c, 202 e, 208 a, 210 c, kapittel 16a, 216 a, 216 b, 216 m, 222 d 226, 234 a, 241, 242, 242 a, 264, 267, 272 a, 292, 294.

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven):

§§ 2, 3.

Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven):

§ 95.

Lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven):

§ 1.

Lov 2. oktober 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven):

§§ 2, 4.

Lov 19. mai 2006 om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd (offentleglova):

§§ 2, 4.

Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig Borgerlig Straffelov (straffeloven):

§§ 39, 39 a, 39 c, 132, 132 a, 162.

Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven):

§ 122.

Endringslover

Lov 9. mai 2003 nr. 30 om endringer i straffeprosessloven mv. (begrensninger i adgangen til dokumentinnsyn og bevisførsel)

Lov 21. desember 2007 nr. 126 om endringer i straffeprosessloven (avgrensa dokumentinnsyn og provføring)

Lov 21. juni 2013 nr. 86 om endringer i straffeprosessloven mv. (behandling og beskyttelse av informasjon)

Konvensjoner

Europarådets konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter 4. november 1950 (Den europeiske menneskerettskonvensjonen – EMK):

Artikler 2, 5, 6, 8.

FN-konvensjonen 15. november 2000 om grenseoverskridende kriminalitet (Palermokonvensjonen):

Artikler 24, 26.

Forskrifter

Forskrift 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen):

§§ 8-1, § 16-1, 16-2, 16-3, 17-2, 25-6.

Forarbeider

Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) – Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m v (etterforskningsmetoder m v)

Ot.prp. nr. 40 (1999-2000) – Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (tiltak for å beskytte aktørene i straffesaker mot trusler og represalier mv.)

Ot.prp. nr. 24 (2002-2003) – Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (begrensninger i adgangen til dokumentinnsyn og bevisførsel)

Ot.prp. nr. 76 (2006-2007) – Om lov om endringer i straffeprosessloven (avgrensning av dokumentinnsyn og prøvføring)

Innst. O. nr. 37 (1980-1981) – Innstilling frå justiskomiteen om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven)

Innst. O. nr. 113 (2004-2005) – Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet)

Innst. O. nr. 13 (2007-2008) – Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven (avgrensa dokumentinnsyn og provføring)

Innst. 445 L (2012-2013) – Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeprosessloven mv. (behandling og beskyttelse av informasjon)

Prop. 147 L (2012-2013) – Endringer i straffeprosessloven mv. (behandling og beskyttelse av informasjon)

NOU 2007: 7 - Fritz Moen og norsk strafferettspleie

NOU 2009: 15 - Skjult informasjon - åpen kontroll – Metodekontrollutvalgets evaluering av lovgivningen om politiets bruk av skulte tvangsmidler og behandling av informasjon i straffesaker

NOU 2013: 9 - Ett politi - rustet til å møte fremtidens utfordringer – Politianalysen

8.3 Rettsavgjørelser

Avgjørelser ved nasjonale domstoler

Norges Høyesterett

Rt. 1993 s. 1121

Rt. 1996 s. 1736

Rt. 1998 s. 1853

Rt. 1999 s. 498

Rt. 2002 s. 1049

Rt. 2004 s. 1308

Rt. 2004 s. 1642

Rt. 2004 s. 2023

Rt. 2005 s. 1137

Rt. 2005 s. 1698

Rt. 2006 s. 95

Rt. 2006 s. 157

Rt. 2006 s. 650

Rt. 2007 s. 321

Rt. 2007 s. 1251

Rt. 2007 s. 1435

Rt. 2008 s. 378

Rt. 2009 s. 1075

Rt. 2010 s. 655

Rt. 2011 s. 1061

Rt. 2011 s. 1067

Rt. 2011 s. 1188

Rt. 2012 s. 1239

Rt. 2012 s. 1481

Rt. 2013 s. 1066

HR-2015-588-U

HR-2015-1010-A

Borgarting Lagmannsrett

LB-2014-187287

Oslo Tingrett

TOSLO-2014-174588

Avgjørelser ved Den europeiske menneskerettsdomstol

Neumeister v. Austria (27/06/1968)
Delcourt v. Belgium (17/01/1970)
Engel and Others v. the Netherlands (08/06/1976)
Bönisch v. Austria (06/05/1985)
Doorson v. the Netherlands (26/03/1996)
Van Mechelen and Others v. the Netherlands (23/04/1997)
Osman v. the United Kingdom (28/10/1998)
Klimentyev v. Russia (16/10/2006)
Jasper v. the United Kingdom (16/02/2000)
Fitt v. the United Kingdom (16/02/2000).
Rowe and Davis v. the United Kingdom (16/02/2000)
Garcia Alva v. Germany (13/02/2001)
Şahiner v. Turkey (25/09/2001)
Shiskov v. Bulgaria (09/04/2003)
Matyjek v. Poland (24/04/2007)
Natunen v. Finland (03/06/2009)
Gäfgen v. Germany (01/06/2010)
Gorovenky and Bugara v. Ukraine (12/01/2012)